

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsplanering,
trädgårds- och jordbruksvetenskap

Den urbana grönskan - vision och verklighet

Urban green space – vision and reality

Catarina Sööder

Självständigt arbete 15 hp
Natur, hälsa och trädgård - magisterprogram
Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Alnarp 2013

Den urbana grönskan – vision och verklighet

Urban green space – vision and reality

Catarina Sööder

Handledare: Elisabeth von Essen SLU, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Examinator: Fredrika Mårtensson, SLU, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: A1E

Kurstitel: Landskapsarkitekturens miljöpsykologi - självständigt arbete

Kurskod: EX0616

Ämne: Landskapsarkitektur

Program/utbildning: Natur, hälsa och trädgård - magisterprogram

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsmånad och -år: december 2013

Omslagsbild: Humlegården i Stockholm, maj 2013, Catarina Sööder

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Stockholm, promenadstad, stadsplanering, urban grönska, parker, natur och hälsa, restaurativa miljöer.

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap

Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

SAMMANFATTNING

Den urbana grönskan är en förutsättning för en hållbar stad. Gröna ytor i den urbana miljön främjar hälsa och välbefinnande. De stimulerar till fysisk aktivitet och med rätt utformning kan de också vara en restorativ miljö, som motverkar och lindrar stress. Med en central placering är de tillgängliga för alla människor. Stockholm står inför en period av stark tillväxt. Fram till år 2030 förväntas Stockholms folkmängd ha ökat med 200 000 människor. Tillväxten skapar nya behov av bostäder, en utbyggd infrastruktur och fler arbetsplatser och konkurrensen om marken ökar. Med avstamp i forskning om parker och grönområdets betydelse för människor syftar undersökningen till att belysa den pågående stadsutvecklingen i Stockholm, utifrån planeringens perspektiv på den gröna miljöns roll i människors vardag. Undersökningen har baserats på planeringsdokument från Stockholms stad och semistrukturerade kvalitativa intervjuer med tre personer som är delaktiga i planering och förvaltning av den gröna stadsmiljön. Undersökningen visar att grön mark kommer att tas i anspråk för exploatering. Nya parker i stadens ytterområden ska anläggas istället och gröna strukturer i innerstaden är tänkta att göra Stockholm till en hälsosam stad att leva i. Fler människor kommer att vistas på en mindre grönyta vilket innebär att trängseln och slitaget kommer att öka. Både de visionära dokumenten och planerare nämner parkernas hälsosamma effekter och betydelse för människor. I verkligheten planeras för bebyggelse på grön mark som både i dokument och i intervjuer nämns som viktiga för stadsbild och livskvalitet.

Nyckelord: Stockholm, promenadstad, stadsplanering, urban grönska, parker, natur och hälsa, restorativa miljöer.

ABSTRACT

Green urban spaces are the prerequisite for a sustainable city. They promote health and wellbeing, encourage physical activity and with proper configuration they also reduce stress and provides psychological restoration. Stockholm is facing a period of strong urban expansion. The population will increase with 200 000 people by 2030. There is an increased demand for housing, infrastructure and workplace and the many needs will compete about space. Based on research on nature's importance for health, the aim of this study is to explore how the urban planning of Stockholm city conceptualise the role of parks and urban greenery for city-dwellers' daily life and how this is presented in planning documents for Stockholm's expansion. The study is based on planning documents and interviews with three planners who have participated in the making of planning documents for a green Stockholm. The result shows that they are well aware of the positive impact nature has on human health, how this is reflected in the more visionary documents, but also how the city plans to exploit green areas, which are mentioned as valuable both for the cityscape and for quality of life.

Key words: Stockholm, walkable city, city planning, urban green, parks, nature and health, restorative environments.

FÖRORD

Under en kurs i hälsopsykologi på Uppsala universitet 1992 fick jag bekräftat det som jag länge någonstans anat, att naturen är hälsofrämjande. Inte hade jag före kursen haft en aning om att det fanns forskning som visade att de patienter på ett sjukhus som hade utsikt mot grönska tillfrisknade snabbare än de som tittade ut mot en tegelvägg. Några år senare arbetade jag på det stora sjukhuset som byggdes på 1970-talet. På min avdelning låg patienterna länge, ibland i flera månader. Svårt sjuka och helt instängda i sina rum hade de utsikt mot en grå husvägg. När det regnade mörknade väggen och blev ännu gråare. Varje dag tänkte jag på undersökningen som jag hade läst om på kursen i hälsopsykologi i Uppsala och jag undrade hur det skulle ha kunnat vara för patienterna om de hade haft utblick över någon form av grönska från sin sängplats, ett träd kanske eller en gräsmatta om de kunde resa sig från sängen och titta ut. Från mitt fönster i staden där jag bodde såg jag bara husvägg och en bit himmel. Ingenting som kunde ge en ledtråd om det var januari eller juni, april eller oktober. Jag hade längtat i många år efter att åtminstone se ett träd, så att jag kunde följa årstiderna och kanske se om det blåste. Var det kanske så att det var bra att ha grönska utanför fönstret även för oss friska människor?

Jag bor fortfarande kvar i stenstaden, utan träd utanför mina fönster. Här har mina barn växt upp. När de var små brukade vi gå till parken på eftermiddagarna där de fick möjlighet springa lite. Ett andningshål var de privilegierade somrarna på landet där de kunde springa fritt, bygga kojor och klättra upp i det lilla äppelträdet och fråga om det var "livsfarligt". För mig var det värdefullt att de åtminstone under sommaren fick möjlighet att "trampa mjuk mark".

De senaste årens studier i miljöpsykologi har intensifierat mitt engagemang när det gäller hälsofrämjande livsmiljöer. Miljöpsykologi behandlar relationen mellan människor och miljö, hur man påverkar, påverkas och upplever miljön och det är ju egentligen vad allting handlar om. Med min bakgrund som sjukgymnast ser jag stadens utveckling ur ett helhetsperspektiv med människors hälsa i fokus. En fil. kand. har gett mig kunskaper i arkitektur-, bebyggelse- och parkhistoria och ett intresse för stadsplanering. Stadsplanering, hur staden ter sig ut, är något som på olika sätt påverkar en allt större procent av världens befolkning och som vi alla är beroende av oavsett ålder, kön, varifrån vi kommer och vem vi är. Det är en absolut nödvändighet att hushålla med jordens resurser, såväl ekologiska som sociala i kampen om att skapa hållbara städer. Den urbana grönskan är därmed ett livsviktigt element i staden, för luftkvaliteten, för klimatet, för dagvattnet, för dammet, för bullret, för människorna. Som boende i Stockholm ligger stadens utveckling mig nära. Hur ska man planera för den hållbara staden som stimulerar till en sund och aktiv livsstil och som också erbjuder vila och rekreation? Hur ser planerna ut för den gröna miljön i en växande stad och hur ser de som planerar för den gröna miljön på dess betydelse för människorna ur ett socialt och hälsofrämjande perspektiv? Det är frågan.

Jag vill rikta ett stort tack till min kursledare Fredrika Mårtensson som stödde mig i valet av uppsatsämne. Min handledare Elisabeth von Essen kom som en räddare i nöden mitt i processen, ställde de rätta frågorna och ledde mig därmed framåt i skrivandet, vilket jag är innerligt tacksam för. Ett stort och varmt tack till "planerarna" för att ni tog emot mig, svarade på mina frågor och fördjupade min kunskap. Utan er hade det definitivt inte blivit någon uppsats.

INNEHÅLL

Bakgrund	2
Inledning	2
Natur och hälsa	2
Naturens betydelse för hälsan	3
Teorier om natur som en miljö för återhämtning från stress	3
Den urbana grönskans betydelse för hälsan	4
Närhet och tillgänglighet	4
Stockholms grönska och den byggda miljön	5
Stadsplanering och den urbana grönskan	6
 Syfte och frågeställningar	 8
 Metod	 9
Litteraturstudie	9
Intervjuer med planerare i Stockholms stad	10
Presentation av resultatet	10
Metoddiskussion	11
 Resultat	 13
Förtätning och den urbana grönskan	13
Kvalitet i den urbana grönskan	15
Tillgänglighet och närhet till stadens grönska	18
Det gröna vardagsrummet	19
 Diskussion	 22
Planer för den gröna miljön	22
Parker och grönområdets betydelse för människor i vardagen	25
 Slutsats	 27
 Referenser	 29
 Bilaga 1	 33

Bakgrund

Inledning

Stadsplanering är något som påverkar de allra flesta av oss, vem vi än är och varifrån vi än kommer, oavsett ålder och kön. Alla berörs vi av hur staden ser ut och fungerar när vi befinner oss i den. För närvarande pågår en omfattande urbanisering runt om i världen. Utvecklingen pekar på att den totala stadsytan kommer att tredubblas mellan åren 2000 och 2030 samtidigt som andelen av världens befolkning som bor i städer fördubblas. (Secretariat of the Convention on Biological Diversity, 2012). Även Stockholm befinner sig i en period av kraftig tillväxt. Fram till år 2030 väntas staden växa med omkring 200 000 invånare och bli en miljonstad. Orsaken till den beräknade befolkningsökningen beror dels på ett födelseöverskott i Stockholm och dels på en ökad inflyttning av människor både från övriga Sverige och från andra länder (Stadsbyggnadskontoret, 2010). Tillväxten skapar nya behov, med krav på fler bostäder, arbetsplatser, skolor och förskolor men också en utbyggd infrastruktur och annan service. Bara inom stadens gränser planerar man för att bygga 100 000 nya bostäder fram till 2030 (Stockholms stadshus AB, 2013).

I takt med att Stockholm växer ökar konkurrensen om marken och staden kommer att förändras. Hur kommer detta att påverka de gröna strukturerna, den stadsnära naturen, parker och grönområden? Stadens gröna offentliga rum som gestaltungsselement är en viktig fråga för hur den hållbara staden ska kunna fungera för dess invånare och besökare. De är inga isolerade öar i stadslandskapet, utan väl integrerade i staden ska de lyfta fram kvaliteter som människor uppskattar och efterfrågar. Hälsoperspektivet är en nödvändighet när man planerar för en stad som människor ska kunna leva och bo i varje dag, dygnet runt, året om. Hur kan människor och miljö samspela i den allt tätare staden? Hur ska man kunna tillfredsställa människors behov av fysisk aktivitet, möjlighet till sociala möten, lugn och ro, rekreation och återhämtning? Man talar om hållbara städer, men hur kan staden bidra till ”hållbara människor”?

Natur och hälsa

Naturen är nödvändig för vår överlevnad genom att den bidrar med olika *ekosystemtjänster*^{*}. Ekosystemtjänsterna delas in i tre kategorier, *försörjande*, *reglerande* och *upprätthållande* samt *kulturella*. I kategorin försörjande hittas vattenförsörjning och livsmedel från djur och natur som bland annat växter, bär, svamp, fisk och kött samt produkter som bioenergi. De reglerande och upprätthållande ekosystemtjänsterna innefattar bland annat klimatreglering, reduktion av buller samt pollinering. De kulturella ekosystemtjänsterna inbegriper dels symboliska värden, som natur- och kulturarv, dels intellektuella och upplevelsebaserade värden som hälsa, friluftsliv och estetiska värden (Naturvårdsverket, 2012). De kulturella värdena är inte minst betydelsefulla för

---

^{*} ”Ekosystemtjänster är de funktioner hos ekosystem (alla levande varelser och miljön inom ett område) som på något sätt gynnar människan” (<http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Regeringsuppdrag/Redovisade-2012/Ekosystem-och-ekosystemtjanster/>).

människors hälsa och välbefinnande och här spelar den tätortsnära naturen en viktig roll eftersom dess läge nära människor också gör den användbar och tillgänglig (Grahn & Stigsdotter, 2003; Küller, 2005; Ottosson & Ottosson 2006; Mårtensson et al., 2011).

Naturens betydelse för hälsan

Forskning och empiri pekar i riktningen mot att tillgång till den gröna miljön är hälsofrämjande för människor, eftersom att vistelse i naturen, som även inkluderar park och trädgård, påverkar vårt psykiska och fysiska välbefinnande. Naturen kan sägas vara en miljö som främjar hälsa och välbefinnande, både med en direkt påverkan genom att på olika sätt påverka den fysiska och psykiska hälsan och indirekt genom att främja fysisk aktivitet och sociala möten. (Stigsdotter, 2011). Eftersom inaktivitet är en av de stora riskfaktorerna för ohälsa av skilda slag, såsom typ-2 diabetes, hjärt- och kärlsjukdomar, depression, fetma och övervikt (Faskunger, 2008) kan man genom fysisk aktivitet motverka många av dessa riskfaktorer. Naturen som främjar fysisk aktivitet kan således bli en gratis "träningslokal" som på flera olika sätt kan ha en positiv inverkan på människors hälsa. Att naturen anses som välgörande för människor är ingen ny kunskap, utan något som man har känt till sedan århundranden (Ulrich, 1999). Till exempel anlades alltid en park i anslutning till de sjukhus som byggdes fram till mitten av 1900-talet. Frisk luft och en vacker miljö skulle stimulera och påverka tillfrisknandet positivt. Den medicinska och tekniska utvecklingen under 1900 - talet gjorde att behovet av parker och trädgårdar kom i skymundan och i stället skapades effektiva och mer institutionaliserande sjukhusmiljöer som blev mera stressframkallande både för patienter, personal och besökare (Ulrich, 1999). Idag vet man att tillgång till, eller till och med utsikt mot en grön miljö förbättrar och skyndar på tillfrisknande under en sjukhusvistelse. Kortare vårdtider och mindre konsumtion av smärtstillande mediciner efter en operation är några av effekterna (Ulrich, 1984).

Teorier om natur som en miljö för återhämtning från stress

I Sverige har vi en allmänt utbredd känsla för naturens positiva inverkan på människors livskvalitet, att man mår bra av att vara ute i naturen (Ottosson & Ottosson, 2006). Under de senaste decennierna har forskning visat att naturen också är en resurs både för att motverka stress och som en plats för återhämtning. Naturen kan vara restorativ miljö, en miljö som avviker från den stressframkallande miljön och erbjuder människor återhämtning. Olika slags natur kan ge återhämtning, skogar, hagar eller utblickar över vatten. Men också mindre gröna områden som parker och trädgårdar har en positiv inverkan på människors förmåga att återhämta sig från stress (Ulrich, 1979; Kaplan, Kaplan & Ryan, 1998).

För att en park, en trädgård eller ett grönområde ska vara en plats där människor kan finna sig till rätta och där man erbjuds återhämtning från stress, rekreation och stimulans kan man urskilja olika egenskaper eller upplevelsevärden. Genom olika undersökningar (Grahn, 2005) har man identifierat ett antal egenskaper som kan tillskrivas en park eller ett grönområde. Upplevelsevärdena *rymd*, *artrikedom*, *vildhet*, *rofylldhet*, *refug/viste*, *vidd/allmänning*, *samvaro/möte* och *kultur* bidrar med värdefull variation. Människor värdesätter olika miljöer och olika egenskaper hos en grön miljö och det kan också variera över tid hos den enskilda människan. I period av stress eller anspänning har man behov att gå åt sidan och vara för sig själv och då är det de minst krävande värdena, en kombination av refug, vildhet och artrikedom, som man skattar högst och som ger en möjlighet till återhämtning (Grahn & Stigsdotter, 2010). Vidd/allmänning,

samvaro/möte och kultur är de mera ”sociala” egenskaperna. Det är här som man hittar platser som inbjuder till möten med andra människor som bland annat den öppna grasmattan, lekplatser och caféer. I relationen mellan upplevelsevärden i den gröna stadsmiljön och återhämtning från stress har det visat sig att människor generellt sett föredrar kategorierna i ordningen rofylldhet, rymd, vildhet, artrikedom, refug/viste, kultur, vidd/allmänning, och allra sist samvaro/möte (Grahn & Stigsdotter, 2010).

Den urbana grönskans betydelse för hälsan

Närhet och tillgänglighet

Den tätortsnära naturen fyller en viktig funktion i människors vardag och är en förutsättning för en hållbar stad, för att människor ska kunna leva och må bra (Boverket, 2012). Med sitt tillgängliga läge från bostäder och arbetsplatser blir den tätortsnära grönskan användbar för människor (Ottosson & Ottosson, 2006), och på så sätt en hälsofrämjande livsmiljö som stimulerar till olika slags aktiviteter, idrott, lek och avkoppling, men som också är en plats för sociala kontakter och upplevelser. Oavsett kön, ålder, etnicitet eller socio-ekonomisk status är den stadsnära naturen och parker en tillgång som gynnar alla människor. Tillgänglighet till gröna omgivningar kan bidra till att minska den socio-ekonomiskt betingade ojämlikheten när det gäller hälsa och kan vara en avgörande faktor för hur människor upplever sin hälsa. Särskilt betydelsefullt tycks det vara för de mest ekonomiskt utsatta grupperna, liksom för äldre människor och barn som bor i städer (Ottosson & Grahn, 2005; Maas et al., 2006; Mitchell & Popham, 2008). I en sammanställning av tillgängliga forskningsresultat (Konijnendijk et al., 2013) framkommer att det finns klara samband mellan tillgänglighet till stadsparker och ökad fysisk aktivitet samt minskad fetma.

Vardagens naturkontakt kan lägga grunden till en hälsosam livsstil (Boldemann et al., 2005). Det är inte bara barn som mår bra av att ”trampa mjuk mark” och klättra i träd. För ungdomar kan den vilda naturen vara en attraktiv plats som ger möjlighet till fysisk aktivitet i en mer utmanande miljö och samtidigt vara en plats för frihet och avkoppling (Konijnendijk & Annerstedt, 2012). För de äldre fyller den bostadsnära naturen, parker och promenadstråk en viktig funktion, för att stimulera till utevistelse och promenader. Skelettet stärks vilket motverkar benskörhet, styrka och rörlighet underhålls och sociala kontakter underlättas, vilket kan motverka ensamhet som i sig är en hälsorisk (Küller, 2005). Studier visar även att koncentration förmågan ökar efter vistelse i gröna omgivningar, vilket inverkar positivt på förmågan att klara av vardagliga aktiviteter (Ottosson & Grahn, 2005). Att ha tillgång till en utsikt mot grönska från bostaden, arbetsplatser och sjukhus har också visat sig ha en positiv effekt för hälsa och välbefinnande (Ulrich, 1984; Kaplan, Kaplan & Ryan, 1998; Berglund & Jergeby, 1998; Küller, 2005).

Närhet till park och gröna ytor i staden är också av betydelse för hur människor upplever stress. Distans tycks enligt forskarna minska tillgängligheten och stressnivåerna ökar med avståndet från parken (Grahn & Stigsdotter, 2003). Till och med små urbana parker, så kallade fickparker (från engelskans *pocket park*), kan rätt gestaltade, helst med träd och gräs, fungera som en plats för återhämtning trots den ofta minimala ytan (Nordh, 2010).

Stockholms grönska och den byggda miljön

Stockholms läge, mellan Saltsjön och Mälaren i en del av skärgårdslandskapet, ger staden en unik karaktär som präglas av närheten till natur och vatten. Sprickdalslandskapet med sina dalar och bergsryggar, vattnet och öarna sätter sina spår nästan överallt i staden. Stadens parker har anlagts under flera århundraden. Äldst är nuvarande Kungsträdgården och Humlegården, som har en historia som sträcker sig bakåt till 1500- och 1600-talen. Annars har den gröna strukturen i Stockholm i huvudsak tillkommit under det sena 1800-talet och under 1900-talet, ofta i samband med starka tillväxtperioder, i syfte att skapa en hälsosam stad för sina invånare. Under senare delen av 1800-talet genomgick Stockholm en stadsomvandling. I Lindhagenplanen, som stadsplanen kallas, fanns beskrivet ett omfattande park och allésystem (Hall, 1999). Flera trädplanterade gator byggdes med inspiration från Paris stadsplan med boulevarder och esplanader, bland andra Karlavägen, Valhallavägen och Narvavägen. Under denna tid skedde också en stor inflyttning till Stockholm, i samband med industrialismens utveckling, som bland annat ledde till boendeförhållanden som var ytterst bristfälliga för många av Stockholms invånare. För att erbjuda en möjlighet till rekreation och utevistelse, som motvikt till trångboddhet och i övrigt eländiga boendeförhållande, anlades parker som skulle vara tillgängliga för alla. Ett utbrett alkoholmissbruk skulle motverkas och både vuxna och barn skulle få möjlighet att vistas i en hälsosam miljö, i sol, luft och grönska. Vitbergsparken, Vanadislunden och Tegnérlunden anlades på platser där topografin gjorde att det var svårt att bebygga. Det höga läget var gynnsamt då luften var renare och dessutom erbjöds även utblickar över omgivningen (Hall, 1999).

Från den täta stenstaden inom tullarna breder Stockholm ut sig framför allt åt väster och åt söder. Som ett resultat av den täta stadens dåliga livsmiljö med trångboddhet, dålig luft och ofta mörka lägenheter tillkom trädgårdsstäder under tidigt 1900-tal. De anlades i stadens utkant med en gles och varierad småskalig bebyggelse av framför allt villor och radhus med egna trädgårdar, men också med en liten del av små flerfamiljshus i två våningar som gav området ett inslag av stadsliknande karaktär (Rådberg, 1994). Där erbjöds en mer hälsosam livsmiljö för dem som hade möjlighet att flytta ut från staden. Mellan 1930 och 1960 byggdes bostadsområden i takt med att tunnelbanenätet växte ut från city. Dessa områden placerades ofta insprängda i det karaktäristiska landskapet, i en naturlig omgivning bland klippor, tallar och björkar, allt i den funktionalistiska andan att skapa goda livsmiljöer med ljus, luft och sol (Rudberg, 1998). Sol, luft och grönska var ledorden under mitten av 1900-talet, när några av Stockholms parker anlades och många omgestaltades. Tillsammans med Erik Glemme satte den legendariske stadsträdgårdsmästaren Holger Blom sin prägel på det offentliga gröna rummet och skapade det som senare kom att benämnas Stockholmsskolan. Utgångspunkten var att ta till vara den regionala naturen, i det här fallet Mälardalens och skärgårdens sprickdalslandskap. Genom att använda befintliga strukturer eller att återskapa den i de anlagda parkerna fick staden ett särskilt uttryck och en identitet. Bloms tankar om parken som ett stadsbyggnadselement som skulle användas av människor i alla åldrar och som viktiga för folkhälsan i hans vision om en hälsosam stad slogs fast i ett parkprogram (Andersson, 2000; Olsson, 2008).

Mellan 1965 och 1974 etablerades nya bostadsområden, genom ett storskaligt och industrialiserat byggande i det som kom att kallas miljonprogrammet. Då var det lösningen på den rådande

bostadsbristen. Många av dessa områden fick en torftig omgivning, med bristande utformning av gårdsmiljön och i en terräng som kom att anpassas till kranbanorna (Vidén, 1999). På 1980-talet tillkom stadsdelar i Stockholms ytterkant, bland annat Skarpnäcksstaden och Kista. Skarpnäcksstaden byggdes som en kopia av kvarterstaden, med en blandning av bostäder, butiker och andra funktioner, även om stadskänslan inte riktigt infunnit sig (Hultin et. al, 2002). Under 1990-talet började området kring Hammarby sjö att bebyggas på gammal hamn- och industri mark. Hammarby sjöstad räknas som ett av stadens största utvecklingsområden (Stadsbyggnadskontoret, 2010).

I styrdokument beskrivs i visioner och strategier hur Stockholm ska förändras. Den intensiva stadsmiljön med uttalad täthet har blivit förebild för den stadsutveckling som målas upp i översiktsplanen, *Promenadstaden* och *Framtidsguiden Vision 2030*. Stora delar av Stockholm sägs ha ”en betydande förtätningspotential” (Stadsbyggnadskontoret, 2010, s. 32). För att staden ska bli mer hållbar och levande ska den byggas inåt och tätare. Med en blandad struktur av bostäder, arbetsplatser och service ska Stockholm växa och bli en trygg och attraktiv storstad att bo och arbeta i. Både innerstaden och ett antal stadsutvecklingsområden samt så kallade *tyngdpunkter* pekas ut, där staden kommer att förändras. *Tyngdpunkter* är nio stadsdelar som idag har tillgång till god service, som är knutpunkter i kollektivtrafiken och som ligger i stadens ytterkant. I *tyngdpunkterna* planeras för stadsutveckling, komplettering av bebyggelse, större bostadsprojekt, förtätning samt upprustning av centrum. Exempel på stadsdelar som pekas ut som *tyngdpunkter* är Farsta, Skärholmen och Spånga. Därutöver finns ett flertal stadsutvecklingsområden som ligger i eller nära den centrala staden bland andra Hagastaden, Liljeholmen och Årsta. Det folktäta offentliga rummet, heter det vidare i *Promenadstaden*, som skolor, bibliotek, torg, parker och kollektivtrafikens knutpunkter tillhör de prioriterade stadsbyggnadselementen (Stadsbyggnadskontoret 2010). Ord som ”människovänlig stadsmiljö”, ”hög livskvalitet” (Stadsbyggnadskontoret, 2010, s. 7) och med en variation av funktioner ska Stockholm bli en konkurrenskraftig, levande och attraktiv stad så att människor vill arbeta och bo här (Stadsbyggnadskontoret, 2010).

Stadsplanering och den urbana grönskan

Om stadsplanering finns det naturligtvis väldigt mycket skrivet. Det Stockholm som nu planeras för, finns beskrivet i visionära och strategiska dokument. Jag har funnit få exempel i litteraturen hur planerare resonerar kring den gröna miljön. Berglund & Jergeby (1998) har låtit planerare och boende komma till tals om utemiljön i staden, hur man värderar användbarhet, säkerhet och skönhet i stadsmiljön. Att samtala med dem som planerar staden är viktigt för att få en uppfattning hur den framtida stadsutvecklingen kan se ut och hur den kan komma att påverka invånarna. Natur och grönområden och de goda effekter som de har för människor är mjuka frågor som lyfts fram i olika sammanhang, men i konkurrens med ”utvecklingsintressen” så kan de ha svårt att hävda sig (Regionplane- och trafikkontoret, 2001). Samtidigt är människors behov av parker och grönområden av hög kvalitet för rekreation, som motpol till en i övrigt tät stadsmiljö. viktigt att ta i beaktande när man planerar nya stadsdelar (Stadsbyggnadskontoret, 2011).

I en tid av expansiv urbanisering finns det anledning att se vad som händer med de gröna miljöerna, en naturlig del av staden, som erbjuder möjlighet till hälsa och rekreation för invånarna. Med miljöpsykologisk forskning som utgångspunkt har jag valt att se närmare på hur den urbana grönskan presenteras i Stockholms styrdokument och hur planerare ser på utvecklingen av de gröna strukturerna och deras betydelse för människor i vardagen. Miljöpsykologin behandlar samspelet mellan människor och miljön och hur de kan påverka varandra. Uppsatsen kommer att fokusera på ekosystemtjänsternas sociala värden rekreation och hälsa.

Syfte och frågeställningar

Med anledning av den pågående stadsutvecklingen i Stockholm är syftet med uppsatsen att undersöka vad som planeras för den gröna miljön. Vad händer med parker och gröna områden när konkurrensen om marken ökar och stadsbilden kommer att förändras? Vad står det i styrdokumentet och hur ser de som planerar stadens gröna strukturer på parkernas roll i människors vardag.

Syftet med denna studie är att försöka få svar följande frågor:

1. Vad finns det för planer för den gröna miljön i Stockholm?
2. Vilken betydelse anser planerarna att parker och grönområden har för människor, och hur kommer detta till uttryck i planeringsdokumentet?

Metod

För studien, som avser att belysa vad som händer med den urbana grönskan i Stockholms stad, valdes en kvalitativ metod. För att få svar på frågeställningarna genomfördes dels en litteraturstudie och dels semistrukturerade intervjuer för att få en fördjupad bild av hur man från Stockholms stad ska hantera de gröna miljöerna i samband med den pågående stadsutvecklingen.

Litteraturstudie

Till att börja med gjordes en litteraturstudie för att klarlägga vilka planeringsdokument som ligger till grund för stadens utveckling. Under studierna av dokumenten utformades frågor som kom att ligga till grund för intervjuer med några personer som är delaktiga i planering och utveckling av den gröna stadsmiljön. De fem dokument som har använts i studien är följande:

Promenadstaden - Översiktsplan för Stockholm, Antagen av kommunfullmäktige 15 mars 2010 (Stadsbyggnadskontoret, 2010). *Promenadstaden* är Stockholms översiktsplan som är en visionär beskrivning om hur Stockholm ska växa och utvecklas. Översiktsplanen är ett strategiskt dokument som beskriver hur staden ska gå till väga för att uppnå målet, att bli en stad i världsklass år 2030. Hädanefter kallas dokumentet *Promenadstaden* i uppsatsen.

Promenadstaden har två tematiska tillägg, *Den gröna promenadstaden* och *Arkitektur Stockholm*.

Den gröna promenadstaden, En strategi för utveckling av Stockholms parker och natur, Tillägg till Stockholms översiktsplan Promenadstaden, Utställningsförslag maj 2013 (Stadsbyggnadskontoret, 2013). *Den gröna promenadstaden* är ett "stadsövergripande styrdokument" som beskriver hur Stockholms grönska ska utvecklas, i alla stadsdelar, både de befintliga och de planerade. Dokumentet är framtaget av Stadsbyggnadskontoret tillsammans med Trafikkontoret och Exploateringskontoret och innehåller "mål, strategier och vägledning för planering, utveckling och skötsel av park och natur". *Den gröna promenadstaden* har varit ute på samråd* och förslaget har därefter reviderats. Det färdiga förslaget ställdes ut i Tekniska nämndhuset i Stockholm mellan den 16 maj och den 16 juli 2013 och beslut kommer att fattas i kommunfullmäktige under hösten 2013.

Arkitektur Stockholm, En strategi för stadens gestaltning, Samrådsförslag juni 2011 (Stadsbyggnadskontoret, 2011). *Arkitektur Stockholm* beskriver hur översiktsplanens visioner och strategier ska förverkligas. Det är en översiktlig beskrivning av Stockholms grundläggande värden och om hur arkitekturen kan vara en del av den fortsatta utvecklingen i Stockholm.

Stockholms parkprogram, Handlingsprogrammet 2005-2009 för utveckling och skötsel av Stockholms parker och natur (Markkontoret, 2006) som antogs av kommunfullmäktige 2006 har också ingått i studien, men i mindre omfattning eftersom ett nytt parkprogram håller på att tas fram av Trafiknämnden

---

* PBL Plan och bygglagen 5 kap. 11 § Myndigheter och organisationer och intresserade som berörs av ett förslag ska få möjlighet att ge synpunkter på förslaget.

och det förväntas vara klart under hösten 2013.

Framtidsguiden Vision 2030, Stockholms stad har genom *Vision 2030* klargjort vilka ambitioner man har för staden. Visionen "ett Stockholm i världsklass" ska ligga bakom de strategier som staden har för att skapa framtidens huvudstad (Stadsledningskontoret 2007).

Intervjuer med planerare i Stockholms stad

Studien omfattar semistrukturerade intervjuer med tre personer som medverkar på olika sätt i planering och utveckling av den urbana grönstrukturen i Stockholm. De arbetar på olika förvaltningar i Stockholms stad och de har olika funktion i stadsplaneringen. De tre, som kallas planerarna i uppsatsen, valdes ut eftersom de har varit delaktiga i arbetet med *Den gröna promenadstaden*. I uppsatsen har de anonymiserats och personerna kallas därför för G, H och J. Planerarna kontaktades via e-mail. Intervjuerna genomfördes på respektive persons kontor. Varje intervju, som spelades in, tog mellan en timme och en halv timme. Intervjuerna transkriberades samma dag eller i ett fall dagen efter. Huvuddelen av frågorna hade tagits fram efter genomgång av dokumenten. Frågorna är indelade i två kategorier. Dels frågor av lite mer allmän karaktär som handlar om stadsutvecklingen och den gröna miljön för att få svar på den första frågan i frågeställningarna, dels frågor om betydelsen av parker och grönska i stadsmiljön för människor. (Bilaga 1.) Frågorna kom att variera en del mellan de olika planerarna, beroende på deras skilda professioner och platser i organisationen.

Den kvalitativa intervjun ger möjlighet att försöka förstå hur de intervjuade uppfattar och föreställer sig verkligheten och vad de har för åsikter och tankar (Kvale, 1997) vilket stämmer överens med frågeställningen hur planerarna ser på betydelsen av parker och grönområden för människor. För uppsatsen var det viktigt att få förklaring till vissa delar av texten i dokumenten. Att också få en fördjupad bild av vad som händer med den urbana grönskan var nödvändigt. Resultatet av intervjuerna jämfördes med dokumentens innehåll för att se om de stämde överens, om planerarnas åsikter och tankar kom till uttryck i dokumenten.

Presentation av resultatet

Under rubriken resultat redovisas vad som kan utläsas om planerna för de gröna strukturerna i dokumenten, framför allt i *Den gröna promenadstaden*. Detta dokument, som till stor del beskriver hur den urbana grönska ska utvecklas, har de planerare som jag har intervjuat varit delaktiga i på olika sätt. Vad som framkom i intervjuerna redovisas i löpande text. Det är planerarnas beskrivning av hur man planerar för den urbana grönskan och vad den har för betydelse för människor som framförs i texten. Enstaka citat finns med för att ytterligare belysa vad som sägs i både dokument och under intervjuer.

Vid genomgången av dokument och intervjuer kunde ett antal återkommande teman identifieras. Till att börja med *förtätning*, eftersom det kommer att få konsekvenser för hela staden. Den ökade inflyttningen till Stockholm och den därmed planerade förtätningen ligger till stor del till grund

för alla dokumenten. Förtätningen är också en utmaning i planerarnas arbete och den urbana grönskan kommer med all sannolikhet att påverkas. *Kvalitet* både som viktig faktor för att gröonstrukturerna ska vara attraktiva och för att människor ska kunna hitta vad de söker i den urbana grönskan. För att kompensera för den minskade ytan planerar man för ökad kvalitet i befintliga gröna strukturer liksom i de planerade nya stadsparkerna. *Gröna samband* ska binda ihop stadsdelar och offentliga rum, underlätta förflyttningar samt bidra till ett hälsosammare liv. *Det gröna vardagsrummet*, ett all-aktivitetsrum som ska erbjuda människor både olika slags aktiviteter samt lugn och ro. *Närhet och tillgänglighet* för att grönområden ska vara lätta att nå för alla. Närhet och tillgänglighet och det gröna vardagsrummet går delvis i varandra och mycket av det som skrivs under en rubrik skulle kunnat passa under de andra rubrikerna också. Det handlar mycket om användbarhet, hur den urbana grönskan ska erbjuda något till alla. De gröna sambanden har fått sin plats under rubriken närhet och tillgänglighet och därför kommer resultatet att presenteras under fyra rubriker; förtätning och den urbana grönskan, kvalitet i den urbana grönskan, närhet och tillgänglighet samt det gröna vardagsrummet.

Metoddiskussion

Inför mötet med planerarna förberedde jag mig genom bland annat att läsa planeringsdokumenten som kom att ligga till grund för intervjufrågorna. Trots att jag var väl förberedd kan jag i efterhand inse att jag med både teoretiska kunskaper och med egen erfarenhet av Stockholms gröna miljöer kunde ha varit mer stringent i mina intervjuer. Frågorna kom att variera en del mellan informanterna, dels eftersom jag under intervjuens gång insåg att vissa frågor inte var relevanta för just den här personen och dels för att samtalet ledde till andra frågor. Men det är också en del av den kvalitativa ansatsen, som jag har valt, med halvstrukturerad intervju som får karaktären av ett samtal (Patel & Davidsson, 2011). De personer som jag har intervjuat har generöst delat med sig av sina erfarenheter, sina uppfattningar och inte minst med sin tid. De arbetar i olika förvaltningar i Stockholms stad och är på olika sätt delaktiga i planering och i arbetet med det offentliga rummet, där parker och grönområden ingår. Alla tre har lite olika infallsvinklar till frågorna och på så sätt fördjupat min kunskap om hur situationen i Stockholm ser ut. Det finns en överensstämmelse mellan vad som står i dokumenten och vad som sägs i intervjuerna. Det är inte så oväntat eftersom alla planerarna har varit delaktiga i tillkomsten av *Den gröna promenadstaden*.

Planerarna har kännedom om forskningen om gröna miljöers inflytande på människor, vilket framgår både under samtalen och i texten till *Den gröna Promenadstaden*. Hur djup och omfattande dessa kunskaper är framkom inte riktigt, men de talar om forskningen när det gäller tillgänglighet och närhet till grönska och om människors olika behov av vad ett grönområde kan erbjuda. När det gäller frågorna om vikten av park och grönska för människor och om forskningens betydelse finns det en konsensus. I resultatdelen har jag valt att inte redovisa planerarnas svar separat. För att det ska ge en viss form av anonymitet och för att löpande text ska underlätta för läsaren har jag blandat deras svar. Det innebär att vissa uppgifter har lämnats av en informant, medan andra fakta har lämnats av alla tre. Alla uttrycker att de känner att de utifrån sin profession kan påverka planering och utveckling av den gröna miljön i Stockholm, men kanske i olika grad.

Planeringsdokumenten har varit till stöd i min resultatredovisning och kompletterat planernas utsagor. De teman som redovisas i resultatet är vad intervjupersonerna fäst uppmärksamheten på under intervjuerna. Det är deras beskrivningar kring planeringen av det gröna som står i fokus och genom vilka planeringsdokumenten silas i detta arbete.

För att ytterligare fördjupa bilden av hur tillväxten kommer att påverka den gröna miljön hade jag en förhoppning om att få träffa stadsbyggnads- och idrottsborgarrådet Regina Kevius. Det gick inte att genomföra eftersom borgarrådet var mycket fulltecknad.* Det hade varit intressant att få komplettera bilden av stadens utveckling eftersom det är de politiska besluten som till stor del ligger till grund för stadens framtida utformning. Räcker det då att intervjua tre personer? Hur många intervjupersoner behövs för att uppnå mättnad? Det finns inget exakt svar, man får intervjua så många som behövs (Kvale, 1997). Förutom begränsningen i tid för en uppsats på den här nivån, så tyder samstämmigheten bland de intervjuade på att resultaten rymmer ett visst mått av generaliserbarhet. Det hade varit intressant att låta andra personer som är väl insatta i stadsplanering och som arbetar aktivt i stadens förvaltningar med den gröna utvecklingen ge sin bild, för att se om de hade lyft fram andra aspekter.

---

* E-mail från Marlene Blomberg till Catarina Sööder 2013-04-04

Resultat

Förtätning och den urbana grönskan

"Och sen ska vi göra attraktiva stadsmiljöer, men förtätningen är liksom det viktigaste." (Planerare G.)

Den ökade befolkningstillväxten med därtill hörande förtätning är grunden för den omstrukturering som väntas i Stockholm. För att möta den ökade befolkningens behov av nya bostäder och alla andra funktioner som hör till en stad, som infrastruktur, arbetsplatser, skolor och annan service så kommer det att ske en strukturomvandling inom stadens gränser. Politikerna har med *Promenadstaden* tagit beslutet om en strategisk översiktsplan, därför finns det ingen färdig planering när det gäller vilka grönytor som ska tas i anspråk för exploatering. Det är först i samband med detaljplanearbetet som det kommer att klarläggas var man ska bygga och vilka gröna ytor som kommer att förändras, försvinna eller tillkomma. Översiktsplanen med de tematiska tilläggen är än så länge en vision där det är uttalat att grön mark ska tas i anspråk för bebyggelse, vilket kan komma att ge staden ett helt nytt utseende. Stadsbilden kommer att förändras, bland annat med den täta staden som förebild. Det är främst i Stockholms ytterstad, i de områden som pekas ut som *tyngdpunkter* som den stora förändringen kommer att ske, men även i innerstaden ska det byggas tätare.

I Stockholm finns inte mycket mark som inte redan är exploaterad. Därför planeras det nu för att bygga på grön mark. En av planerarna säger i intervjun att det fortfarande inte är så stor del i det gröna som exploateras, men att gröna ytor kommer att försvinna. För en utomstående kan det lätt uppfattas att det är parkmark som bebyggs, men det är oftast naturmark som tas i anspråk enligt planerarna. Men trots det så kommer man att snegla på gröna fläckar och kanter, även om man inte kommer att bygga i attraktiva parker. Det har inte gjorts på samma tydliga sätt tidigare, utan då har staden kunnat växa genom att man har byggt på gammal hamn- och industrimark. I dag finns i Stockholm något som kallas Stockholmsmodellen som innebär att byggföretagen kan leta upp platser som skulle kunna bebyggas. Efter kontakt med exploateringskontoret så "provas" förslaget utifrån planeringsunderlagen för att se om det är lämpligt att bygga just där. I *Den gröna promenadstaden* nämns att när man tar park- och naturmark för bebyggelseändamål kommer man att kompensera för detta genom att skapa "nya värden" (Stadsbyggnadskontoret, 2013, s. 28). Det poängteras att grönområden är något man värnar om i samband med den pågående utvecklingen. Stockholms gröna kulturvärden och gröna karaktär är fundamentet för den växande staden. Parkutvecklingen beskrivs som central i den framtida stadsomvandlingen, inte minst i de utpekade stadsutvecklingsområden där nya stadsparker ska anläggas. Man beskriver de nya stadsparkerna som "motor i utvecklingen" av *tyngdpunkterna*.

I samband med exploateringen av grön mark så har staden tagit ett beslut om att man ska kompensera för den ianspråktaga marken, så kallad grönmarkskompensation. Det innebär att man ska kompensera för det förlorade värdet, som antingen kan vara av en ekologisk kvalitet eller av en rekreativ kvalitet eller ibland både och. Finns det inget lämpligt område så försöker man kompensera för värdet så nära som möjligt. Hittar man inget ställe i närheten så söker man längre bort, cirkeln vidgas. Detta sköts av flera olika förvaltningar så det gäller att väldigt bra koll på sin omgivning berättar en av informanterna. I planeringen är det viktigt att ha en fördjupad

lokal kunskap. Hur mycket används en bollplan till exempel? Bollplaner kan ligga i närheten av skolor och vara den som används av barnen eftersom skolgården är liten och kanske inte räcker till. Här behöver planerarna ha en dialog. ”Man får fråga och undersöka”, säger H.

För planerarna är det väldigt tydligt att de har en strategi hur man utvecklar det gröna. ”Vi kan inte bygga på vilket grönt som helst. Vi måste göra det väldigt, väldigt medvetet var vi bygger och var vi kan skapa nya parker” säger H. Vad som krävs är att man gör en områdesplanering där man kan göra den övergripande analysen. Därefter ser man över park- och naturtillgången och de olika aspekterna för att sedan se ut ett antal lägen för detaljplaner. Så görs ofta men inte alltid, men planerarna önskar att det gjordes i större utsträckning. Även om man måste försöka att kompensera den ianspråktaga ytan är det svårt att få summan konstant. ”Det minskas, det naggas.” säger G. Detta gäller inte minst i de utpekade *tyngdpunkterna* som kommer att utvecklas kraftigt. Man vill att de här *tyngdpunkterna* ska bli effektiva nya stadsdelar dit folk lockas. Dessa står inför omfattande förändringar där man bygger på grön mark, men där det i gengäld planeras för nya parker. När de förtätas så kommer det att behövas mer grönska av parkkaraktär. Planerarna fokuserar på funktionen, inte varje yta i sig eftersom parkerna ska klara ett högt tryck och ha ett varierat innehåll. Parkerna ska ha en speciell inriktning eller en viss profil som också kan hjälpa till att profilera den nya stadsdelen, ett stadsdelens hjärta som ska kunna användas av alla. Årstafältet är ett sådant exempel där hela stadsdelen byggs kring parken, så att flera ska få tillgång till den och den blir en naturlig del av vardagen. Även för dem som bor i andra områden runt omkring ska det bli naturligt att vistas i parken – alla vägar ska bära till Årstafältet. Här bygger man på ett fält som har stora kvaliteter idag som fält, men som inte lockar många. Nu gör man en riktigt stor parksatsning samtidigt som man får väldigt många nya bostäder och dessutom länkas stadsdelar ihop. Det är ju en av de tydligaste strategierna i översiktsplanen att länka samman staden, att koppla ihop stadsdelar med varandra. ”Att använda parken som motor i stadsbyggandet”, säger H.

De nya gröna kvaliteterna som planerarna talar om, finns än så länge inte på kartan. Vad händer med ambitionen att ge god tillgång till gröna miljöer, som ska vara tillgängliga och attraktiva och tillgodose människors behov och erbjuda möjligheter till rekreation om det saknas utrymmet? Det finns en kartering över Stockholm där man kan se att det är lite olika tätt och hur det täthetsmässigt är mera lämpligt att exploatera på vissa ställen. Det finns en ambition att de nya stadsparkerna i *tyngdpunkterna* ska ha en yta om 3 hektar för att kunna rymma det önskvärda innehållet. Planerarna berättar att det kan bli svårt att få plats med en park av den storleken. Kan man inte uppnå det målet ska man planera för mindre parker som helst ska vara så belägna att de kan kopplas ihop. Andra områden som ligger i en mera lucker omgivning kan vara svårare att nå. ”Där har man väldigt nära till natur och park och de värdena men man har då längre till stadsvärdena”, säger G. Trots att förtätningen är det övergripande argumentet tror planerarna ändå att många förstår, att för att kunna förtäta så behöver man grönskan. Även om man inte är intresserad av själva grönplaneringen så ser man att det är ett medel för att kunna förtäta. Visioner finns i dokumenten, men hur verkligheten kommer att se ut är alltså än så länge omöjligt att förutsäga.

Kvalitet i den urbana grönskan

Stora insatser kommer att behövas för att utveckla grönstrukturen, förbättra parker och skapa nya gröna värden i rätt lägen för att möta behoven i en tätare stad. (Stadsbyggnadskontoret, 2013, s. 5)

Både i intervjuer och i de olika dokumenten betonas vikten av tillgängliga och attraktiva grönområden av hög kvalitet som ska erbjuda möjlighet till rekreation i den alltmer tätade staden. Parkerna ska ha ett "angeläget innehåll" och anpassas efter "samtidens behov" (Stadsbyggnadskontoret, 2013, s. 10). God tillgång till gröna miljöer som parker och naturområden är viktigt både ur ett socialt och ur ett restaurativt perspektiv, en förutsättning för att människor ska må bra i staden. Det finns en medvetenhet om de gröna miljöernas attraktionskraft på invånarna och man talar om att "ge trångbodda storstadsbor ett andra konfliktfritt vardagsrum" (Markkontoret, 2006, s. 5). Parker och grönområden är betydelsefulla för att skapa mötesplatser för människor. På detta sätt skapas möjligheter för nya möten och för social integration. Parkerna, naturen och vattnet är av avgörande betydelse för stadens identitet och att detta är av största vikt för att Stockholm ska vara en attraktiv stad också i fortsättningen. När stadens invånarantal ökar och livsmiljön blir allt trängre så kommer dessutom betydelsen av grönska att öka. För att utveckla de offentliga rummen så att dessa ska kunna tillgodose människors olika behov och möjligheter till att leva ett hälsosamt liv ska man anlägga ett helhetsperspektiv i planering och gestaltning. "Jag utgår från att vi kommer att kunna bibehålla den gröna strukturen det som är vår fina karaktär här i Stockholm och våra vattenrum, men att vi får tåla att det blir mer bebyggelse men på rätta ställena", säger J.

Stadsmiljön kan bli bättre även om grönytorna minskas, genom att de offentliga miljöerna ska ges ett rikt innehåll för att tilltala invånarnas olika intressen, enligt dokumenten. Det är ett dilemma som planerarna ställs inför och något som diskuteras i de olika projekten. "Förhoppningen är väl att om vi tar bort kvantitet så måste vi åtminstone ersätta det med kvalitet" säger G. "Man naggar även i kanten på de stadsnära parkerna och så säger man att man gör dem mera värdetäta, det är ju ett sätt", säger G. I innerstaden är det redan mycket tätt och alla insatser för att tillföra grönska i den täta staden är betydelsefullt. Olika variationer av urban grönska ska berika staden, alltifrån trädplanterade gator till nya innehållsrika parker. Ambitionen är att ge invånarna gröna ytor av hög kvalitet som också ska uppmuntra till fysisk aktivitet. Fler gröna mötesplatser eller gröna målpunkter, som inbjuder till att människor kan mötas, ska tillföra grönska i stadsmiljön. Målpunkter kan till exempel vara torg, caféer, ute-gym, odlingslotter eller lekplatser. En variant av grönska i den täta staden är fickparker, som också ska hjälpa till att främja ett hälsosamt stadsliv. Fickparker är, trots sin ofta relativt begränsade yta, betydelsefulla gröna element i den intensiva stadsmiljön. I dagens Stockholm är det ont om platser där det är möjligt att anlägga en permanent park. "Vi har ju inte så mycket små rivningstomter eller platser där det är möjligt" säger J. Däremot är möjligt att anlägga temporära fickparker, tillfälliga mellanrum, som kan göras lite annorlunda över en kortare period som till exempel över en sommar. Det kan vara alltifrån en stiliserad strand eller en konstgräsyta, till små harmoniska eller tysta hörn. Eftersom utrymme saknas för att anlägga en permanent park så försöker man i stället göra det mesta möjliga av det som finns. Inspiration kommer bland annat från Paris, där man placerar palmer på kajerna och lägger ut sand för att skapa en temporär sandstrand under sommaren. I Stockholms innerstad finns också små täppor, små gröna oaser, som är viktiga att vårda enligt planerarna. Kan man så bara åstadkomma en sittplats, gröna väggar eller lite grönt på taken så tillför det mycket både för

människorna och för klimatet säger planerarna. Men förutom för klimatet så är takträdgårdarna mest en tillgång för dem som bor i huset.

Från politikernas sida är det uttalat att man gärna ser fler träd i gatorna och därför planeras det för att utöka antalet trädplanterade gator både i innerstaden och i ytterstaden, vilket också ska bidra till en grön stad. ”Vi värnar det och vi tror att det är ett bra grepp för Stockholm” säger J. Ett problem är dock att det är många trafikslag som ska samsas om den begränsade ytan, vilket kan innebära att det kan vara svårt med att skapa utrymme för träden. I ytterstaden kan en del gröna miljöer upplevas som otrygga och barriärer, enligt dokumenten och för att använda marken på det mest effektiva sättet kan det vara bättre att bygga i ett grönområde och sedan höja kvaliteten i närbelägna parker. Parken är ett viktigt element även i de delar av ytterstaden som kan ses som gröna, genom sin relativt glesa bebyggelse och med många villaträdgårdar som luckrar området. Dessa stadsdelar saknar ofta gemensamma allmänna ytor.

När stadsdelarna förtätas kommer det att behövas mer grönska av parkkaraktär. Bygger man mer, blir också behovet större av en central park. Visionen är att *tyngdpunkterna* ska bli effektiva nya stadsdelar dit folk lockas. Parkerna som ska anläggas i *tyngdpunkterna* ska bidra till att ge en stark identitet till området. Men planerarna saknar ett kvalitativt mått, eftersom man måste fylla parkerna med vad människor behöver och önskar. Eftersom de nya stadsparkerna planeras att bli en viktig del av den förändrade ytterstadskaraktären är det angeläget att det finns ett kvalitativt mått så att parkerna i stadsutvecklingsområdena inte får en lägre standard än innerstadens parker.

I *Den gröna promenadstaden* har man skrivit in något som benämns som *god parkstandard*. Det innebär att grönytorna ska ha en tillräcklig yta för att kunna erbjuda rekreation och samtidigt tåla det ökade slitaget från fler människor. Hur mycket grönt per invånare, hur mycket parkyta per invånare behöver man? I samband med nybyggnation finns det ett slags en standard som innebär att det ska vara en viss minimi andel grönyta. Något specifikt mått finns inte, men det ska klara att tillgodose människors rekreationsbehov. Planerarna försöker använda ett täthetsmått, där man räknar med tio kvadratmeter parkyta per invånare. Det är inte heller ett riktigt bra mått, vilket är något som man diskuterar, eftersom kvantitet inte säger allt. Är det tillräckligt för att tillgodose invånarnas behov av rekreation? En stor yta kan vara torftig, medan en mycket liten park kan ha kvaliteter som människor efterfrågar, som till exempel tystnad. Den gröna ytan kan ligga dåligt till eller vara störd av buller från trafiken, men ha den rätta storleken. ”Är det bara det att ytan som ska vara uppfylld och helt torftig, då har man ju inte uppfyllt det som vi människor behöver”, säger J. Kvantiteten minskar och kvaliteten ska öka, men god parkstandard är ett diffust begrepp som i huvudsak fokuserar på kvantitet. I Stockholms innerstad med de stora stadsparkerna kanske täthetsmättet kan vara ett adekvat mått, om man ser bara till yta, nämner planerarna. På vissa ställen i innerstaden är gränsen nådd eller till och med passerad och där är det trångt om utrymmet i parkerna. I andra områden finns det ett större utbud av parker och där stråken längs vatten och mindre parker hjälper till att luckra staden. I stadsdelar där grönytorna är mer omfattande kan täthetsmättet få motsatt effekt. Där finns det möjlighet att lättare kunna omstrukturera marken för exploatering i enlighet med översiktsplanen. En tanke skulle kunna vara att om man bygger ut i en viss omfattning så kräver det även en viss omfattning av grönområden.

Den gröna promenadstaden ska locka till ett aktivt och hälsosamt liv, bland annat genom goda förutsättningar för ett idrotts- och friluftsliv. Man nämner specifikt barn, ungdomar och personer med funktionsnedsättning som viktiga målgrupper. Alla gröna ytor som idrottsplatser, gröna gårdar, parker och grönområden ska förbättras och utvecklas för att bli attraktiva mål och för att stimulera till olika fysiska aktiviteter. Stort fokus läggs på aktiviteter som idrott, evenemang, möten, men också natur- och kulturupplevelser nämns. Under flera års tid har man rustat upp idrottsplatser, anlagt konstgräsplaner och nya idrottshallar. Inom stadsgränsen finns också ett tjugotal strandbad som alla kan nås via kollektivtrafik, gående och cykel, en tillgång för alla som inte har möjlighet att resa från staden på sommarlov och semestrar. Eftersatt skötsel av ytterstadens mellanrum har skapat det som nu beskrivs som barriärer och med epitetet otrygghet. Det är bland annat här som man ska exploatera. Det är i naturmarken som man planerar att bygga, men den lättillgängliga naturen är en väsentlig hälsofaktor för många människor.

Ett redan hårt tryck på parkerna i Stockholm kräver en upprustning. Analyser ska klargöra hur parker används idag och vad som behövs som ska göra dem mera attraktiva och användbara. Den ökade användningen av den minskande ytan ställer stora krav på hur parkerna förvaltas. I takt med att vi blir fler stockholmare så kommer slitaget på de befintliga parkerna att öka och därmed också driftbehovet. Stockholm är dessutom en inpendlingskommun, där långt fler människor än stadens invånare använder den urbana grönskan. Attraktiva grönområden lockar besökare på helger och under veckorna kan parkerna vara ett andningshål för dem som bor och arbetar i närheten. Den ökade användningen och ambitionen av högkvalitativa grönområden ställer höga krav på drift och underhåll. Att parkerna är välskötta är en nödvändighet för upplevelsen och för att man ska trivas och få lugn och ro. Skötseln av parkerna är en av de viktigaste frågorna hur man upplever kvaliteten i ett grönt område, det är alla planerarna överens om. ”Det säger så mycket om omtanken om invånarna på något vis”, säger G. Förutom att parkerna behöver utformas på ett realistiskt och hållbart sätt är det sedan viktigt att det finns medel avsatta för drift och underhåll. Redan idag utsätts innerstadens parker för ett enormt slitage jämfört med hur det ser ut i förorterna. Stora summor läggs ned på att ta hand om all nedskräpning och klottersanering. Hur stockholmarna kan bli delaktiga genom att ta ansvar och inte skräpa ner är något som man diskuterar. ”Om medborgarna förstod hur mycket det kostar så skulle man kanske inte slänga den där pizzakartongen på gräset”, säger J.

Under samtalen med planerarna framkommer att det idag inte finns någon förvaltning som har det övergripande ansvaret för parker och grönområden i Stockholm. Det finns ingen politiker och heller ingen nämnd som ansvarar för parker eller som driver parkfrågorna, utan det delas av ett flertal förvaltningar. Stadsbyggnadskontoret har hand om planeringen, Exploateringskontoret ansvarar för all nyetablering och Trafikkontoret har ett samordnande ansvar för det offentliga rummet och ett samordnande ansvar för stadsdelsförvaltningarna. Stadsdelsförvaltningarna i sin tur har ansvar för drift och underhåll i respektive stadsdel. Deras budget innefattar bland annat förskola och äldreomsorg, vilket gör att den gröna miljön kan ha svårt att hävda sig. Miljöförvaltningen bedriver tillsyn i naturreservaten och sköter miljöövervakningen. Idrottsförvaltningen är inblandad när det gäller idrotts- och motionsanläggningar. Fastighetskontoret ansvarar för byggnader i naturområden och Stockholms stadsmuseum och Kulturförvaltningen är engagerade i det gröna som kulturbärare, i det som gäller de kulturhistoriska värdena. De tre största förvaltningarna som är delaktiga i planering och

förvaltning av Stockholms grönområden, Stadsbyggnadskontoret, Exploateringskontoret och Trafikkontoret har andra huvuduppgifter, varför parkerna och grönytor bara är en del av förvaltningarnas uppdrag. När en ny park ska anläggas är det Exploateringskontorets områdesansvariga landskapsarkitekt som handlar upp konsulter som gestaltar de nya gröna elementen. Man har en dialog kring skissen och Trafikkontoret och stadsträdgårdsmästaren har möjlighet att påverka utformningen genom att godkänna, granska och följa projekten.

Tillgänglighet och närhet till stadens grönska

"Då behöver det vara tillräckligt nära, annars är det inte säkert att det blir av". (Planerare H.)

Medborgarna ska ha god tillgång till park och natur och det är en väsentlig uppgift att öka tillgängligheten till Stockholms gröna områden. Man har slagit fast viktiga principer eller strategier för hur man ska göra för att stockholmarna ska ha tillgång till god park och natur. Parkriktlinjerna är en kartläggning av avstånd till park och till olika kvaliteter som erbjuds stadens invånare. De beskriver vad som ska finnas inom vissa avstånd från bostaden. I parkriktlinjerna är det mer fokus på aktiviteter än på upplevelsen av grönska och vad de gröna strukturerna har att erbjuda. Inom 200 meter ska det finnas en grön oas med bland annat lekplats, en plats att sitta i solen, ett område med god ljudkvalitet och möjlighet till promenader. Inom 500 meter ska stockholmarna bland annat hitta blomprakt, pulkaåkning, parklek och plats för bollspel. Det är först när man tar sig längre bort, inom 1000 meter från bostaden eller näbart med kollektivtrafik, som man finner mer utpräglade naturupplevelser som skogskänsla, utsikt och vild natur men också utomhusbad, plats för odling och för löpträning. Alla dessa kvaliteter finns beskrivna i *Sociotopkartan** som planerarna tycker är ett bra hjälpmedel och som har varit en tillgång i kartläggningen av användandet av parkerna och en hjälp för att öka kvaliteten i grönområdena. Den är ett starkt planeringsinstrument eftersom alla upplevelsevärden – hur stockholmarna upplever och använder våra grönområden – är kartlagda. Sociotopkartan är utarbetad så att man ska kunna fånga upp kvaliteter inom ett visst avstånd från bostaden för att man på så vis ska kunna nå platser där man kan uppleva grönska, artrikedom bland växtlighet, fåglar och djurliv samt ro och stillhet. Men också platser för samvaro och aktiviteter. I planernas arbete ligger sociotopkartan som ett rasterunderlag för att se till att invånarna har nära, 200 meter, till närmsta park när man gör upp nya planer. Parkriktlinjerna är väl definierade i de visionära dokumenten och i samband med arbetet med *Den gröna promenadstaden* togs en karta fram som visar den befintliga situationen, som också visar avstånden till park, 200 och 500 meter från bostaden. Det är en nulägesbeskrivning men den innehåller också vissa analyser. Där visas också den ekologiska infrastrukturen. Kartan är ett viktigt underlag för planerarna att göra rätt prioriteringar. Närheten till grönska är viktigt och därmed ökar också tillgängligheten vilket har en stor betydelse för den hållbara staden. Här planeras ett innehåll för ett möjligt hälsosamt liv, rekreation och sociala kontakter.

En av de tydligaste strategierna, förutom att anlägga stadsparker i utvecklingsområdena, är att

---

* Sociotop definieras som "en specifik plats användning och betydelse i en kultur" (Stadsbyggnadskontoret 2003, s. 9).

koppla ihop stadsdelarna med varandra. En variant som ska prioriteras är de gröna sambanden både mellan stadsdelar eller i stadens offentliga rum. *Stockholmsstråk** i ytterstaden liksom *gröna promenader* i den tätaste staden, ska bilda ett sammanhängande grönt nät mellan stadens offentliga rum och mellan stadsdelar. Sambanden ska underlätta tillgängligheten och framkomligheten och uppmuntra till ett aktivt sätt att ta sig fram i staden antingen genom promenader och cykling. De gröna promenaderna ska knyta ihop de gröna ytorna och föra in mera grönt i stadslandskapet. Den kringliggande naturen ska synliggöras och förbättras så att de gröna sambanden ska få en mer spännande utformning, men där man också satsar på trygghetsfaktorer som bra belysning och skötsel. En variant på grön promenad är de uppskattade strandpromenaderna och därför ska staden satsa för att öka tillgängligheten till stränder och kajer genom en fortsatt utbyggnad av strandpromenader.

Översiktsplanen talar om att man ska bygga ihop stadsdelar. ”Man kan bygga ihop stadsdelar på olika sätt, man kan förbinda stadsdelar” säger G. Dokumenten talar om att gröna strukturer kan uppfattas som barriärer mellan stadsdelar men det överensstämmer kanske inte alltid med planerarnas åsikter, men det är samtidigt något de måste hantera. Sambanden mellan de offentliga rummen är mycket viktiga för att Stockholm ska fortsätta vara den goda staden. Planerna talar om att utveckla mellanrummen så att det blir tryggare och bekvämare och kanske även genare för människor att förflytta sig mellan stadsdelar och mellan områden. De betonar vikten av stockholmsstråken och de gröna promenaderna, både mellan stadsdelar, men också som en grön väg att ta sig till parken. Om det är svårt att ta sig till parken är det inte säkert att det blir av, säger en av dem, men om det finns en tilltalande grön väg att gå dit så kan vägen i sig vara betydelsefull för att ta sig fram. Den gröna vägen som ska locka människor till rörelse i stadsrummet kan bli ett hälsosamt tillskott till stadsmiljön, även om det än så länge inte heller är klart när, var och hur de gröna promenaderna kommer anläggas.

Det gröna vardagsrummet

”Det är ju klart att alla ska få så mycket som det över huvud taget är möjligt.” (Planerare J.)

Parkerna benämns ibland i dokumenten som ”stockholmarnas gröna vardagsrum” (Stadsbyggnadskontoret, 2013, s. 6). Med många funktioner alltifrån mötes- och evenemangsplats till att uppfylla behovet av en plats för en rofylld promenad blir parken ett värdefullt rum där det ska det finnas något för alla, från minsta barn till de allra äldsta. Parkanvändningen har ökat och människor använder parkerna som vardagsrum. I planerarnas arbete finns en önskan om att parkerna ska innehålla alla kvaliteter som människor behöver och efterfrågar. Nya behov och önskemål konkurrerar om grönytan och det finns ett tydligt fokus på att göra parkerna så tillgängliga och användbara som möjligt. Planerna är måna om att aktivera parkerna så att de också kan samutnyttjas. Det finns en demokratisk tanke att parkerna aldrig stängs i Stockholm, på det sätt som sker i många andra storstäder i andra länder. Hur får man de här platserna att användas av olika personer, dygnet runt, året runt? Hur kan de offentliga rummen hänga samman och komplettera varandra? Det är många frågor som ska hanteras, vridas och vändas på, för att få

---

* ”Välskötta karaktärsfulla gröna samband där populära funktioner samlas längs välanvända promenadstråk” (Stadsbyggnadskontoret, 2013, s. 6)

in alla funktioner, allting som människor behöver eller efterfrågar. Värdetätt är en annan fråga – det ska finnas allt. Innehållsrika parker ska erbjuda något för alla och tillgodose många olika behov och önskemål. Det är framför allt i de utpekade täta platserna som det planeras för på detta sätt. Alla ska få plats, alltifrån de minsta barnen, ungdomarna, de så kallade A-lagarna, de vuxna, de äldre, hundägarna, de joggande, skatarna, de som vill ha pick-nick och de som vill ägna sig åt stadsodling. Hur får man plats med många funktioner och kvaliteter på en begränsad yta? Det ställer också krav på anpassning av alla miljöer för att personer med olika slags funktionsnedsättning ska kunna använda parker och grönområden. Med många funktioner blir parken ett värdefullt rum där det ska finnas något för alla. Användbarhet för alla. Allas rum, ett allrum.

”Ganska mycket funktioner och det kan man ju tycka olika om, men det känns som om människor är ganska målpunktsorienterade”, säger H. Det kan vara allt ifrån aktiviteter av skilda slag som idrott, lek, spel och odling till att sitta och ta det lugnt, utblickar, ro och tystnad och det som är välgörande för själen. Parken ska också vara en biologisk rik miljö och erbjuda en variationsrik flora och fauna. Det är många önskemål om plats i det offentliga rummet och då måste man paketera det så att det blir bra, så att det blir så rätt som möjligt, med den ambition som staden har. ”Att bejaka oss vanliga människor alltifrån den där superaktivitetsparken till ro och tystnad som vi inte har så lätt att hitta längre om vi inte bor väldigt långt ut”, säger J.

En tydlig utveckling är att fler barnfamiljer väljer att bo kvar i staden och det ställer nya krav på grönytor. Det innebär många nya önskemål som konkurrerar parkerna. Barnens behov försöker man att tillgodose genom att det satsas mycket på utrymme och lekredskap för barnen upp till åtta till tio år. Deras behov tillgodoses oftast när man anlägger en ny park genom att plats avsätts för lek. I förorterna är lekplatserna det vanligast förekommande när man ska anlägga något. Staden har inom sina gränser ett femtiotal plaskdammar, framför allt i ytterstaden. För tio, tjugo år sedan lades plaskdammarna ned av hygieniska skäl, men nu är det åter tillåtet att plaska. Det läggs ner mycket pengar för att klara rening och pumpsystem, men plaskdammarna är en stor tillgång och populära inslag i parkerna som man från stadens sida särskilt värnar om, eftersom det är många barn som inte har möjlighet att åka bort under sommaren. Medan mycket satsas på de yngre barnen så är ungdomar en eftersatt grupp som ständigt diskuteras i samband med upprustningar. I större områden planerar man för att lägga in ”aktivitetsband” med fokus på ungdomar så att dessa har en given plats mitt där människor rör sig. Särskilt flickor i tonåren behöver ha lite extra omtanke i planeringen. För flickor i åldrarna tretton till arton år är utbudet magert.

Annat att ta hänsyn till i planeringen av den urbana grönskan, är att många verksamheter och aktörer vill vara med och konkurrera om den allt trängre ytan. Hundrastgårdar, uteserveringar och inte minst stadsodling tar plats. Även om det tillför en storstadspuls, måste man vara försiktig så att det inte uppfattas som någon form av privatisering av det gemensamma offentliga rummet säger en av planerarna. Stadsodling är relativt nytt och det vill staden gärna bejaka, även om man också vill styra vilka områden som ska avsättas för odling. Det finns många gröna ytor som är utmärkta för stadsodling, men det får bli i lite mera perifera områden.

Parken ska vara en plats för alla, alltifrån de yngsta barnen till de äldsta. Att utgå från forskning om människans behov är naturligt, det är en plattform som i hög grad är invävd i planeringen

beskriver de tre planerarna. ”Det är väldigt mycket studier och det ligger väldigt mycket bakom” säger J. Det är en självklarhet att arbeta på det sättet. Parkriktlinjerna som är beslutat i kommunfullmäktige ska lyftas in i *Den gröna promenadstaden*. Riktlinjerna visar att man ska ha tillgång till vissa kvaliteter inom ett visst avstånd från bostaden. De kan också ge en indikation var det är lämpligt att bygga. Finns det väldigt mycket av en kvalitet kanske man kan ta av den, men i gengäld måste man då satsa på det som saknas. Inte minst för de kvaliteter som behövs ur hälsosynpunkt. ”Och dom bygger på forskning och erfarenhet hur långt man är beredd att gå för att ta sig till olika kvaliteter som man efterfrågar. Det är ju bland annat Patrik Grahns forskning”, säger H. ”Så vet vi ju hur fantastiskt det är att vara i det gröna”, säger J.

Medborgardialogen försöker man hålla levande för att få ut så mycket som möjligt för de människor som ska utnyttja parken. De ska känna att; ”äh vad bra det här är”. Genom enkäter, intervjuer och fokusgrupper har man skaffat sig ett underlag när det gäller stockholmarnas önskemål om sina gröna ytor. Många brukarundersökningar har gjorts för att se vad invånarna vill ha och efterfrågar. ”Vi har djupintervjuat människor som har cyklat förbi och även barngrupper har vi intervjuat”, säger G. Man gör också barnkonsekvensanalyser för det offentliga rummet, där barnen är med och värderar, för att man på så sätt ska se till deras upplevelsevärden. ”Ja de senaste undersökningarna som vi har gjort då har det mest handlat om hur ofta är du i parkerna, hur viktig är parken och det visar alltid att det är otroligt viktigt för stockholmarna och i våra samråd är det tydligt att det är den stora frågan. Rör inte mitt grönområde. Det är verkligen stockholmarnas hjärtefråga”, säger H.

På frågan vilken betydelse park och grönområden har för människor så är alla tre planerarna överens om att de har en oerhört stor betydelse för livet i staden. De gröna ytorna är ett enormt viktigt offentligt rum, en typ av stadsbyggnadselement som luckrar upp stadsväven. ”Det är mellanrum i det som är stad och det är klart att det är enormt viktigt när man pratar om promenadstad” säger J. ”Parken är ju ett offentligt, demokratiskt rum och ju större och tätare staden blir desto viktigare blir park och grönområden för människor”, säger H. ”Det har ju en otroligt stor betydelse för livet i staden” säger en annan av planerarna. ”Det finns ju tusen olika argument för att ha parker, det luckrar stadsväven och inte minst inför klimatförändringarna” säger G. De är också viktiga ur ett klimatsperspektiv. ”Det är mycket sånt som är viktigt för framtiden. Bara de där små fickparkerna och enskilda träd är viktiga”, säger G.

Mycket fokuseras på mångfald av upplevelser, värdetäthet, med de sociala funktionerna i första hand. Rofyllighet och den mera vilda naturen som uppskattas av människor i stressade får en mer perifer placering i planeringen. I de nya stadsparkerna på tre hektar kan de mer rofyllda och naturliga karaktärerna få svårare att ta plats, i synnerhet eftersom det kan bli problematiskt med utrymmet för de nya stadsparkerna. Tystnad är en viktig kvalitet som kan vara svårt att finna i stadsmiljön. Man kan visa på smarta åtgärder för att många ska ha nära till ett tyst område. Miljöförvaltningen har tagit fram ett åtgärdsprogram mot buller. Ett slags riktvärde på 50 decibel kommer att finnas med i de nya parkriktlinjerna. Tidigare har kvaliteten rofylldhet funnits med, men nu kommer en riktlinje att alla ska ha tillgång till ett område med god ljudkvalitet inom 200 meter från bostaden. Det är en väldigt viktig fråga enligt planerarna.

Diskussion

Stockholms översiktsplan, *Promenadstaden*, är en övergripande strategi som beskriver Stockholms tillväxt och utveckling till en urbanare, tätare och mer hållbar stad. Det är en visionär beskrivning med ett slagkraftigt språk, skrivet i samarbete med en reklambyrå. *Promenadstaden* är ett strategiskt dokument som ska föra staden in i framtiden. En förändring av stadens utseende och struktur har redan påbörjats i några stadsutvecklingsområden som bland annat Norra Djurgårdsstaden och Hagastaden. Redan i namnen hörs att det är en stadsmiljö som växer fram. En stad i staden - tanken om den täta staden som ett ideal. Utanför Stockholms innerstad planeras för nya stadsutvecklingsområden som ska växa fram i skapandet av en tätare och hållbarare stad. Det finns inte några detaljerade planer för vilka ytor som kan komma att exploateras, utan det avgörs efterhand. *Den gröna promenadstaden* är ett tematiskt tillägg till översiktsplanen, ett stadsövergripande styrdokument för hur staden ska utveckla de gröna strukturerna. Det är främst detta dokument som har refererats till i uppsatsen. Av dokumentens text framgår generellt en hög ambition när det gäller utformning och förvaltning av det offentliga rummet. Det finns en överensstämmelse mellan vad som står i planeringsdokumenten framför allt i *Den gröna promenadstaden* och vad som sägs i intervjuerna. Det är inte så oväntat eftersom alla planerarna har varit delaktiga i arbetsgruppen för *Den gröna promenadstaden*. Bilden som ges i intervjuerna är mera nyanserad och man uttrycker ibland försiktigt att det inte är alldeles enkelt att få ihop ekvationen i planeringen av det gröna offentliga rummet.

Många av Stockholms parker har tillkommit och upprustats i samband med att stadens tillväxtperioder. (Stadsbyggnadskontoret 2013). Tillväxten har då som nu skapat behov av fler bostäder vilket också har påverkat stadsplaneringen. Ofta har det funnits en tanke att skapa en hälsosam stad för medborgarna, inte minst under mitten av 1900 – talet då Stockholms parker skulle vara "livsrum" för stadens invånare (Olsson, 2008), ett demokratiskt rum med naturen som ideal (Andersson, 2000). Nu står Stockholm inför en stor omstrukturering av stadslandskapet, vilket innebär en balansgång mellan att utveckla de befintliga kvaliteterna och att möta de expansiva behoven i form av bebyggelse och infrastruktur. I tidigare tillväxtperioder har det funnits mark att exploatera och ändå gott om utrymme för den urbana grönskan. Situationen nu är mer komplex när tillväxten ska balanseras mot den urbana grönskan för att skapa en hållbar stad.

Planer för den gröna miljön

Tillgången till riktig grönska, till träd, gräs, buskar och annan vegetation är en förutsättning för att ge människor en hälsosam livsmiljö. God tillgång till gröna miljöer är också inskrivet i *Den gröna promenadstaden*. I de styrdokument som utgör underlag för planeringen av den växande staden, har det nu skett ett paradigmskifte när det gäller att värna den gröna miljön, eftersom det är inskrivet att grön mark ska tas i anspråk för stadsutvecklingen. Förtätning är ett övergripande argument i planeringen, men politikerna har också gett uttryck för att parker är en mycket viktig fråga i visionen

om Stockholms utveckling. Eftersom det finns en uttalad strategi att förtäta och därmed också använda grön mark för exploateringsändamål blir det delvis ett motsägelsefullt budskap som levereras i dokumentens text. Värdet av grönområden kommer att konkurrera med en utveckling av stadsmiljön. På frågan om vad man inte kommer att röra när det gäller exploateringen av gröna ytor så nämner planerarna stora uppvuxna träd, väl använda platser, liksom kulturhistoriskt och ekologiskt betydelsefulla områden. ”Mindre värdefulla gröna ytor” kan bebyggas och park och grönområden ska införlivas som en del av stadsmiljön (Stadsbyggnadskontoret, 2010, s. 38). ”Mindre delar av den regionala grönstrukturen kan tas i anspråk efter noggrant övervägande.” (Stadsbyggnadskontoret, 2010, s. 43). På en del platser kan det vara mest effektivt att exploatera på grön mark och öka kvaliteten i närbelägna parker (Stadsbyggnadskontoret, 2010). I ytterområden beskrivs att de gröna miljöerna kan upplevas som barriärer mellan stadsdelarna. (Stadsbyggnadskontoret, 2013). Det blir motsägelsefullt när både planerare och dokumenten beskriver gröna mötesplatser och fickparker som ”viktiga byggstenar” som ska berika staden och främja ett hälsosamt stadsliv. Fickparkerna ”ska skapas för att minska parkbrist och gynna stadsliv, stadsbild och livskvalitet i täta stadsdelar” (Stadsbyggnadskontoret, 2013, s. 6). I samband med att denna uppsats skrivs, i maj 2013, så har ett byggföretag fått markanvisning för att bygga ett bostadshus med 55 bostadsrätter på en befintlig liten grön yta, Karl Staaffs park som ligger centralt i den täta stenstaden, i hörnet Birger Jarlsgatan och Regeringsgatan (www.stockholm.se). En hörna, en fickpark, som behövs för att berika staden och främja ett hälsosamt stadsliv (Nordh, 2010). Med stora träd, en plantering, en liten gräsyta och med bänkar som bidrar till en mänskligare stadsmiljö, är parken ett välbehövligt mellanrum som kommer att försvinna.

Planerarnas uppgift är att skapa attraktiva stadsmiljöer. Landskapsarkitekterna som ska planera, beställa och gestalta stadens parker och grönområden står inför en utmaning att tillföra alla de kvaliteter som utlovas i översiktsplanen med sina tillägg. Planerarna beskriver ur sitt respektive perspektiv hur de ser på utvecklingen av den gröna miljön. De har, beroende på vilken förvaltning de tillhör, olika infallsvinklar, men alla är helt överens om att stadens täthet kommer att ställa nya och andra krav på gestaltningen av den gröna miljön. Man planerar för god tillgång till park och grön miljö. I planerna för det gröna Stockholm ska det finnas välfyllt innehåll som ska tilltala alla. Med ett nätverk av gång- och cykelvägar ska de offentliga rummen kopplas ihop i den gröna promenadstaden. Här syns en blick bakåt till det som Holger Blom skapade i mitten av 1900-talet, ett nätverk av grönska i staden, parken som ett stadsbyggnadselement och inte som en isolerad grön ö i stadslandskapet (Andersson, 2000). Både planerarna och dokumenten poängterar de gröna sambanden, de gröna promenaderna och stockholmsstråken som alla ska ges en attraktiv utformning för att människor ska kunna förflytta sig på ett aktivt, tryggt och säkert sätt, men där också vägen kan vara målet.

Med ett pärlband av populära målpunkter som odlingslotter, caféer, bollplaner, lekplatser och utegym skapas förutsättningar för välbefolkade, trygga och upplevelserika miljöer som kan minska det upplevda avståndet mellan stadsdelar. (Stadsbyggnadskontoret, 2013, s.11)

Stockholmarnas behov av nära och tillgängliga grönområden finns beskrivna i parkriktlinjerna från

2006 (Stadsbyggnadskontoret, 2013). Parkriktlinjerna ska visa vad människor kan förvänta sig av grönområden inom vissa avstånd från boendet. Närhet och tillgänglighet är en fråga som prioriteras, vilket också är viktigt för att man ska kunna ta sig till och använda ett park- eller grönområde (Grahns & Stigsdotter, 2003; Ottosson & Ottosson, 2006).

Stort fokus läggs också på de ”värdeäta” parkerna med meningsfullt innehåll, ett offentlighetens allrum, för att det ska bli så bra som möjligt för invånarna och besökare. Värdeäthet är ett ord som känns laddat med olika upplevelser och med många skiftande mötesplatser. Stockholmarnas gemensamma vardagsrum har fått ökad betydelse och en ökad användning, genom ”de senaste årens mer urbana livsstil”, (Stadsbyggnadskontoret, 2013, s. 15). Kvalitet är ett otydligt begrepp som egentligen inte säger så mycket. Gröna målpunkter ska gynna det sociala livet med utegym och odlingslotter och lekplatser? Men hur ska grönstrukturen utvecklas? Vad händer med den urbana grönskan, växtligheten som de stora uppvuxna träderna, gräsytorerna och alla andra gröna strukturer som är det gröna vardagsrummets tak, väggar och golv? Hur det kommer att bli i verkligheten är oklart. Vad som däremot är klart är att en minskad yta ska räcka till för den ökade befolkningen, som ska få sina behov av rekreation tillgodosedda.

Det är i naturmarken som man planerar att bygga, men det framkommer ingen tydlig linje när det gäller de gröna mellanrummen i ytterstaden. Naturen är en hälsofaktor (Kaplan, Kaplan & Ryan, 1998; Grahns & Stigsdotter, 2003; Ottosson & Grahns, 2005; Ottosson & Ottosson, 2006) och den lite mer vilda eller otuktade grönskan som särskilt finns i Stockholms ytterområden får inte så mycket utrymme i dokument och i intervjuer. Här finns en stor potential som rekreativ miljö för alla åldrar. Ett många gånger eftersatt underhåll har skapat det som nu beskrivs som barriärer (Stadsbyggnadskontoret, 2013) där exploateringen tycks ha företräde. Ett exempel på att den bostadsnära grönskan exploateras, med för dem som använder den negativa konsekvenser, är Rågsveds friområde söder om Stockholm (bygg.stockholm.se, 2013-05). Området är ett välutnyttjat av människor som bor i närheten och som enligt de boende gynnar både integration, fysisk aktivitet och den biologiska mångfalden (Baltischeffsky, 2011). I och med den ökade exploateringen så minskas tillgången till viktiga kvaliteter och stockholmarna kommer kanske framledes vara hänvisade till grannkommunerna för att få vistas i skog och mark.

Den ökade användningen av den urbana grönskan och därmed också ett ökat slitage kräver en omsorgsfull gestaltning, där skötsel och drift är en angelägen fråga. Inte minst viktigt är att det finns en anpassad budget för att klara skötsel och underhåll. Stockholm är en inpendlingskommun, det är många fler än bara invånarna i staden som vistas i parker och i det offentliga rummet. Redan idag är många parker i dåligt skick med slitna gräsmattor och varierande grad av renhållning. Parkskötseln och omhändertagandet av den offentliga miljön är betydelsefullt för hur parker ska uppfattas och det säger en del om omsorgen om människorna och hur det offentliga rummet prioriteras. En attraktiv stad, en stad i världsklass, kan inte bara vara en vision.

Parker och grönområdets betydelse för människor i vardagen

Den urbana grönskan är en viktig del i stadslandskapet som har kvaliteter för det hälsosamma livet. I naturmiljö erbjuds människor en möjlighet till upplevelser som är svåra att finna i den tätt byggda staden. Den gröna miljön som kan stimulera till fysisk aktivitet är en hälsofaktor (Faskunger, 2008) som har sin plats i en växande storstad. Den urbana grönskan som lockar till vistelse kan också bli en plats för möten, vilket kan motverka social segregation. I parken finns det rum för alla – om den blir tillräckligt nära, tillgänglig, rymlig och lockande. De gröna sambanden ska öka tillgängligheten till grönska i både innerstad och ytterstad. Att öka rörligheten och attraktiviteten att förflytta sig mellan olika stadsdelar är en prioriterad fråga som gynnar det hälsosamma livet som också planerarna nämner. Uppdraget att skapa värdeåterstärkta parker på den begränsade ytan kräver en analys om vad människor verkligen vill ha. Det är angeläget att se över hur människor värderar upplevelsevärdena i den gröna miljön. För stressade människor tycks den gröna miljöns egenskaper som associerar till natur, med en varierad och naturlig miljö där man kan hitta en plats för sig själv, vara det som värderas högst (Grahn & Stigsdotter 2010). De karaktärerna sammanfaller med teorin om återhämtning, där naturmiljöer kan erbjuda en restorativ miljö (Ulrich, 1979; Kaplan, Kaplan & Ryan, 1998). I *Den gröna promenadstaden* tas också de gröna miljöernas hälsosamma effekter upp. Än så länge finns i Stockholm naturområden som kan erbjuda de upplevelsevärden som har visat sig vara av vikt för många människor som är i behov av återhämtning. Det är värdefull information för dem som ska fatta beslut om den gröna stadens framtid, liksom för dem som ska planera och gestalta den, eftersom det är i den bostadsnära naturen där man tänker sig tillväxten.

Tillväxten skapar en komplex situation där avvägningen mellan förtätning och den urbana grönskan kräver en god överblick och kunskap om betydelsen av gröna miljöer. Planerarna beskriver vikten av att människor ska ha tillgång de kvaliteter i den gröna miljön som man efterfrågar. ”God grön standard” (Stadsbyggnadskontoret, 2013, s. 18) är en viktig del av planeringen eftersom den totala mängden parkmark ska kunna räcka till för det stora antalet besökare och deras behov av rekreation. Det är ett diffust och uddlöst mått, vad betyder det egentligen? Något övergripande enhetligt program för hur parkerna ska gestaltas finns inte, men det är uttalat att parkerna ska göras värdeåterstärkta för att tilltala så många som möjligt och planeringen av parkerna är därför en viktig del i skapandet av den hållbara staden (Stadsbyggnadskontoret, 2010). ”Frågar man stockholmarna så är det just de gröna kvaliteterna och vattnet de värdesätter högst i sin stad. Få frågor engagerar så mycket som stadens parker och natur” (Stadsbyggnadskontoret 2013, s. 4). Detta framkom också under intervjuerna. För planerarna är det en utmaning att få in allting som människor behöver och efterfrågar i den gröna miljön. I och med att delar av parker och andra grönytor kommer att tas i anspråk för andra ändamål så kommer fler funktioner att behöva rymmas på en mindre yta.

Den bostadsnära naturen är betydelsefull inte minst för de socio-ekonomiskt svaga grupperna, barnen, ungdomarna, människor med funktionsnedsättning och de allra äldsta som kan ha svårt att påverka sin livssituation och som kanske har få möjligheter att ta sig från storstaden. Barnen är en grupp som ska prioriteras och i intervjuerna och i dokumenten talas det om lekplatser och plaskdammar men inte så mycket om tillgång till naturområden ur ett barnperspektiv. Naturmiljön är

en betydelsefull för barnens hälsa. En vana vid natur och ett aktivt liv redan från förskoleåldern kan ha hälsoeffekt i framtiden. Det är här de stimuleras till rörelse och aktiviteter som har visat sig vara hälsofrämjande, samtidigt som solens skadliga effekter minskar när man rör sig i en miljö med rik växtlighet, bland höga träd och buskage (Mårtensson, et al., 2009; Söderström et al., 2012). Bristen på inspirerande utemiljöer minskar barns spontana fysiska aktiviteter och är i längden en riskfaktor för övervikt (Boldemann et al., 2005). Både i dokument och i intervjuer framkommer att till exempel plaskdammar och baden är viktiga tillgångar för dem som inte kan resa från staden. Den ”riktiga naturen” borde också kunna motivera sin plats i stadsplaneringen inte minst ur ett hälsoperspektiv, som en lättillgänglig tillgång för fysisk aktivitet, upplevelser, återhämtning och vila som forskning har visat att den är (Berglund & Jergeby, 1998; Boldemann, et al., 2005; Küller, 2005; Maas, et al., 2006; Mitchell & Popham, 2008; Grahn & Stigsdotter, 2010; Konijnendijk & Annerstedt, 2012).

Det finns en samstämmighet mellan planerarna och dokumenten när det gäller den gröna miljöns betydelse för människor, men så har också planerarna alla varit delaktiga i arbetsgruppen för *Den gröna promenadstaden*. De personer som är intervjuade och som är delaktiga i Stockholms tillväxt är ytterst medvetna om vad invånarna värderar högst. Både genom sin bakgrund och genom sina erfarenheter känner de till den gröna stadsmiljöns betydelse för människor. De värderar grönskan högt i stadsmiljön och även om det bara rör sig om en trädplanterad gata så ser de kvaliteter för att skapa ett hälsosamt stadsliv. Så framkom även i Berglund & Jergebys (1998) forskning när både planerare och invånare fick beskriva sin uppfattning om stadsmiljön. Både grupperna var ense om att stadens grönska är viktig. Planerarna i den här studien beskriver alla vad som behövs för att man ska kunna få uppleva de olika kvaliteter som de gröna rummen kan erbjuda i enligt med vad forskningen har visat (Grahn & Stigsdotter 2003).

Alla tre informanter säger att de känner till dagens forskning om människors behov av natur av olika slag, liksom de positiva effekter som den gröna miljön tillför för människor. Planerarna talar om att möta människors behov och man är överens om att det är viktigt att ha en dialog med medborgarna. De beskriver också under intervjuerna hur forskningen utgör ett underlag i planeringen och i deras arbete med att utveckla Stockholms gröna miljö. De refererar till Patrik Grahns forskning, om parkens hälsoeffekter och betydelsen av tillgången till en rofylld miljö. I dokumenten hänvisar man till forskning kring människors behov. Det finns på många ställen beskrivningar av att den gröna miljön ska stimulera till en hälsosam, aktiv livsstil. Man nämner också betydelsen av rofyllda platser och stressåterhämtning vid vistelse i gröna miljöer. Att kreativitet, koncentrationsförmåga och allmänt välbefinnande påverkas av den gröna miljön nämns i dokumenten, men fokus ligger på den gröna miljöns mer sociala utåtriktade karaktär som lyfts fram i stockholmarnas gröna vardagsrum, i både befintliga och planerade parker och i de gröna sambanden. I dessa miljöer hittas målpunkter, som grillplatser, utegym, caféer och lekplatser. Det ska vara en stor attraktionskraft i parkerna med sina målpunkter. Med tanke på den kanske begränsade ytan som de nya parkerna får, kan det vara svårt att få in de mer restaurativt orienterade värdena. Kan en plats för rofylldhet vara en målpunkt?

Slutsats

Uppsatsen har haft som syfte att belysa utvecklingen av den gröna miljön i Stockholm och hur betydelsen av den urbana grönskan för människor, i vardagen, beskrivs i styrdokument och ur ett planerarperspektiv. Att studera styrdokumentet och samtala med några planerare ingick i metoden. Inga andra än planerare har därför fått komma till tals, även om det hade varit belysande att återge vad som sägs i remissvar och i samråd. Att referera från debatten skulle också ha kastat ljus över olika åsikter om stadens framtida planering, vilket är intressant läsning, men som inte stämmer överens med syfte och metod. Det är en annan studie.

Informanternas erfarenhet och kompetens har gett mig en ökad kännedom och insikt om hur situationen ser ut i Stockholm. Det finns ett uppdrag och det finns en vilja att ge alla så mycket som möjligt hos dem som jag har intervjuat. Alla tre har enstämmigt sagt att parker och grönområden är oerhört betydelsefullt för människor och att forskning om de hälsofrämjande effekterna finns med i deras planering. Om detta är en allmängiltig kunskap på de olika förvaltningarna som är delaktiga i att göra politikens visioner till verklighet har inte framkommit. Det finns naturligtvis olika åsikter inom förvaltningarna, både de som kanske inte är så överens om att förtätning är lösningen på en hållbar stad och de som fullt ut stödjer en förtätning. Kanske hade mitt resultat sett annorlunda ut om jag hade talat med andra personer? En reflektion som är svår att bortse ifrån, är att de tjänstemän som jag har intervjuat är anställda i stadens administration hade eventuellt kunnat uttrycka andra åsikter och tankar angående stadsutvecklingen om intervjusituationen hade varit i en annorlunda kontext. Det skulle vara intressant utvidga undersökningen och höra hur både politiker och planerare ser parkernas roll i den pågående stadsomvandlingen, men även att lyssna på andra med kunskap i ämnet.

En hållbar stad behöver sin grönska, men i Stockholm kommer grönytan att minska och förändras på olika sätt. Ett stort ansvar vilar på dem som är delaktiga i processen att utveckla och förvalta stadsmiljön. De som beslutar, planerar, beställer och förvaltar det offentliga rummet med parker och grönområden har en svår uppgift att balansera alla krav och behov. Det är därför av stor vikt att det finns en kunskap och en medvetenhet, bland dem som är delaktiga i stadsutvecklingen, om hur den gröna miljön bäst kan tas tillvara för att skapa optimala livsbetingelser. Någon politiker som specifikt har tagit sig an parkerna, denna stockholmarnas hjärtefråga finns inte och ingen nämnd som har överblicken. Finns det en tanke bakom att lägga ut ansvaret på så många olika förvaltningar i staden? På frågan om det inte skulle vara bra att ha en övergripande förvaltning för park- och naturmiljö inför den stora stadsomvandling som håller på att ske, eftersom det tycks vara en prioriterad fråga för stockholmarna, fick jag inget egentligt svar. Man kan bara konstatera att det är andra tider nu.

Det finns inga argument som talar mot att den gröna miljön är hälsofrämjande. Stockholms stadsträdgårdsmästare Holger Blom skrev i en artikel 1947 (Olsson, 2008, s. 43);

Utan sol och frisk luft kommer människan inte långt. Av dessa beror barnens hela framtid och de vuxnas arbetslust. Alltså värden som torde vara en stads största tillgång. Det kan därför knappast

sägas vara bortkastade pengar att i staden skapa andningshål, parker där folk kan pusta ut, vädra lungorna och ta igen sig under kortare eller längre tid på det sätt som för var och en är bekvämast och bäst. Parkerna i staden är en social och hygienisk nödvändighet.

Sol, ljus och luft är fortfarande nödvändigt och grönskans otvetydiga betydelse för människor är ett livsvillkor. Den urbana grönskans framtid är en vital fråga i stadsutvecklingen. Både ur ett fysiskt och psykiskt hälsoperspektiv kan en park eller ett naturområde som svarar mot människors behov av aktivitet och återhämtning vara en billig och lättillgänglig hälsofaktor. Naturkontakt är inget som idag är en jämlikhet för alla, varför den stadsnära naturen bör få en alldeles speciell omtanke i planeringen av framtidens storstad. Just för dem som har svårt att själva påverka sin situation, som bland annat barn, ungdomar och äldre, men också för människor med olika slags funktionsnedsättning och socio-ekonomiskt svaga grupper så är parker och stadsnära natur ett extra viktigt stadsbyggnadselement att värna om. I stadsplaneringen är de gröna strukturerna nödvändiga för stadens livskraft. Inflyttningen till Stockholm är en konsekvens av att staden är en motor i den svenska ekonomin. Det är här många arbetstillfällen finns, vilket ställer krav på en ökad exploatering. I förlängningen är det viktigt att skapa en hållbar stad så att människor vill och kan bo kvar. De ekonomiska intressen som är förenade med tillväxten måste balanseras mot skapandet av en hållbar stad för alla människor. I takt med att man tar av den urbana grönskan för att exploatera när vi blir fler invånare, så minskar också möjligheten för utsatta grupper att få ta del av de hälsofrämjande effekter som en naturmiljö erbjuder. Efter att ha tagit del av dokumenten så kommer det inte som en överraskning att Rågsveds friområde delvis ska exploateras. Däremot kan man tycka att det är anmärkningsvärt att man bygger bort en befintlig fickpark, Karl Staaffs park, när vikten av fickparker poängteras i dokument och intervjuer. Dessutom framkom det i intervjuer att staden saknar plats och medel att anlägga de behövliga gröna mötesplatserna, dit bland annat fickparker hör. För livet i den täta stenstaden är de en tillgänglig och nära hälsofaktor. Är detta ett enskilt projekt eller kommer det att försvinna fler grönskande platser som värderas högt och bevarandevärt i dokumenten? I detta fall är de ekonomiska intressena som "vinner" över fickparken, som kan ha stor betydelse för "stadslivet, stadsbilden och livskvaliteten i täta urbana miljöer" (Stadsbyggnadskontoret, 2013, s. 13). Vad händer i framtiden när visioner ska omvandlas till verklighet? Hur går det då med promenadstaden?

Referenser

Muntliga källor

Tre planerare från Stockholms stad som intervjuades vid tre tillfällen under våren 2013. De är anonymiserade och kallas därför för G, H och J.

Litteratur

Andersson, T. (2000). Erik Glemme Holger Blom. I: Andersson, T., Jonstoj, T., Lundquist, K. (red.), *Svensk Trädgårdskonst under fyrahundra år*. Stockholm: Byggförlaget, ss. 219-229.

Baltscheffsky, S. (2011). Byggen hotar flera grönområden. *Svenska Dagbladet*, 25 oktober.

Berglund, U. & Jergeby, U. (1998). *Stadsrum människorum – att planera för livet mellan busen*. Stockholm: Byggeforskningsrådet.

Boldemann, C., Dal, H., Blennow, M., Wester, U., Mårtensson, F., Raustorp, A. & Yuen K. (2005). SCAMPER, *Förskolemiljöer och barns hälsa*. Stockholm: (Rapport från centrum för folkhälsa. Avdelningen för folkhälsoarbete).

Boverket. (2012). *Vision för Sverige 2025*. Karlskrona: Boverket.

<http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2012/Vision-for-Sverige-2025.pdf>
(2013-12-08)

Faskunger, J. (2008). *Samhällsplanering för ett aktivt liv – fysisk aktivitet, byggd miljö och folkhälsa*, Östersund: Statens Folkhälsoinstitut. (Rapport 2008:30).

Grahn, P. (2005). Om trädgårdsterapi och terapeutiska trädgårdar. I: Johansson, M. & Küller, M. (red.), *”Svensk miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur, ss. 245-262.

Grahn, P. & Stigdotter, U. (2003). Landscape planning and stress. *Urban Forestry & Urban Greening* vol. 2, ss. 1-18.

Grahn, P. & Stigdotter, U. (2010). The relation between perceived sensory dimensions of urban green space and stress restoration. *Landscape and Urban Planning*, vol. 94, ss. 264-275.

Hall, T. (1999). *Huvudstad i omvandling – Stockholms planering och utbyggnad under 700 år*. Stockholm: Konstvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet. Sveriges Radios förlag, ss. 114-115.

Hultin, O., Johansson B. OH., Mårtelius, J. & Wærn, R. (2002). *Guide till Stockholms arkitektur*. Stockholm: Arkitektur Förlag.

Kaplan, R., Kaplan, S. & Ryan, R. (1998). *With People in Mind – Design and Management of Everyday Nature*. Washington: Island Press.

Konijnendijk, C. & Annerstedt, M. (2012). Mellan fascination och fruktan – hur vild natur i urban miljö påverkar hälsa och välbefinnande. *Socialmedicinsk tidskrift*, nr. 3, ss. 232-239.

Konijnendijk, C., Annerstedt, M., Nielsen, A. & Maruthaveeran, S. (2013). *Benefits of Urban Parks A systematic review, A Report for IFPRA* (The International Federation of Parks and Recreation Administration). Copenhagen & Alnarp January 2013.

Küller, R. (2005). Forskning om åldrande och boende. I: Johansson, M. & Küller, M. (red.), *Svensk Miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur, ss. 103-124.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Maas, J., Verheij, R., Groenewegen, P., de Vries, S. & Spreeuwenberg, P. (2006). Green space, urbanity, and health: how strong is the relation? *Journal of Epidemiology & Community Health*, vol. 60, ss. 587-592.

<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2566234/> (2013-11-11).

Markkontoret. (2006). *Stockholms Parkprogram, Handlingsprogrammet 2005-2009 för utveckling och skötsel av Stockholms parker och natur*. Stockholm: Stockholm stad

Mitchell, R. & Popham, F. (2008). Effect of exposure to natural environment on health inequalities: an observational population study. *Lancet*, vol. 372, ss. 1655-1660.

<http://eprints.gla.ac.uk/4767/1/4767.pdf> (2013-11-11)

Mårtensson, F., Boldemann, C., Söderström, M., Blennow, M., Englund, J.-E. & Grahn, P. (2009). Outdoor environmental assessment of attention promoting settings för preschool children. *Health & Place* vol. 15, ss. 1149-1157.

Mårtensson, F., Lisberg Jensen, E., Söderström, M. & Öhman, J. (2011). *Den nyttiga utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang*. Stockholm: Naturvårdsverkets rapport 6407.

Naturvårdsverket (2012). Information om ekosystem och ekosystemtjänster.

<http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Regeringsuppdrag/Redovisade-2012/Ekosystem-och-ekosystemtjanster/> (2013-11-25)

Naturvårdsverket. (2012). *Sammanställd information om Ekosystemtjänster*. Redovisning till regeringen Stockholm: (Skrivelse 2012-10-31 Ärendenr: NV-00841-12).

Nordh, H. (2010). *Restorative components of small urban parks*. Diss. Ås: Norwegian University of Life Sciences.

Olsson, T. (2008). Modernism med stråk av romantik. I: Olsson, T. (red.), *I stadsträdgårdsmästarnas spår. En bok om FFS historia*. Alnarp: Movium, Stad & Land. Nr 175, ss. 43-55.

Ottosson, J. & Grahn, P. (2005). A Comparison of Leisure Time Spent in a garden with Leisure Time Spent Indoors: On Measures of Restoration in Residents in Geriatric Care. *Landscape Research*, Vol. 30, No 1, ss. 23-55.

Ottosson, M. & Ottosson, Å. (2006). *Naturen som kraftkälla, Om hur och varför naturen påverkar hälsan*. Stockholm: Naturvårdsverket.

Patel, R. & Davidsson, R. (2011). *Forskningsmetodikens grunder, Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Plan och bygglag (2010). Stockholm. (SFS 2010:900).

Regionplane- och trafikkontoret. (2001). *Upplevelsevärden Sociala kvaliteter i den regionala grönsstrukturen*. Stockholm: Stockholms läns landsting, (Rapport 4).

Rudberg, E. (1998). Folkhemmets välfärdsbygge. 1940-60. I: Caldenby, C. (red.), *Att bygga ett land*. Stockholm: Byggeforskningsrådet, 1998. ss. 111-141.

Rådberg, J. (1994). *Den svenska trädgårdsstaden*. Stockholm: Byggeforskningsrådet.

Secretariat of the Convention on Biological Diversity. (2012). *Cities and Biodiversity Outlook – Action and Policies, A Global Assessment of the links between Urbanization, Biodiversity and Ecosystem Services*,. 2012. s.7. Montreal.

<http://www.cbd.int/doc/health/cbo-action-policy-en.pdf> (2013-06-01)

Stigsdotter, U. (2011). Research ideas on how to plan and design natural environments based on evidence-based health design and validated guidelines in order to maximise the potential health benefits for all. European Landscape Contractors Association. *ELCA Research Workshop Green City Europe – for a better life in European cities*. ss. 33-37

<http://www.elca.info/en/elca-research-workshop-2011.aspx> (2013-05-20)

Stadsbyggnadskontoret. (2003). *Sociotophandboken – Planering av det offentliga uterummet med Stockholms stad och sociotopkartan*. Stockholm: Stockholms stad, (SBK 2003:2).

Stadsbyggnadskontoret i samarbete med Z:CO. (2010). *Promenadstaden - Översiktsplan för Stockholm Antagen av kommunfullmäktige 15 mars 2010*. Stockholm: Stockholms stad.

Stadsbyggnadskontoret. (2011). *Arkitektur Stockholm, En strategi för stadens gestaltning*. Stockholm: Stockholms stad.

Stadsbyggnadskontoret. (2013). *Den gröna promenadstaden, En strategi för utveckling av Stockholms parker och natur, Tillägg till Stockholms översiktsplan Promenadstaden, Utställningsförslag maj 2013*. Stockholm: Stockholms stad.

Stadsledningskontoret. (2007). *Framtidsguiden Vision 2030, mot ett Stockholm i världsklass*. Stockholm: Stockholms stad.

Stockholms stad (2013).

<http://bygg.stockholm.se/Alla-projekt/Sambandet-Hogdalen-Farsta/Snosatra/Fragor-och-svar/> (2013-10-10)

Stockholm stad (2013).

<http://stockholm.se> sökord: markanvisning Karl Staaffs park. (2013-09-05)

Stockholms stadshus AB. (2013). *På väg mot 100 000 nya bostäder – en skrift om bostadsförsörjningen i Stockholms stad*. Stockholm.

Söderström, M., Boldemann, C., Sahlin, U., Mårtensson, F., Raustorp, A. & Blennow, M. (2013). The quality of the outdoor environment influences childrens health - a cross-sectional study of preschools. *Acta paediatrica* vol. 102, ss. 83-91

Ulrich, R. (1979). Visual landscapes and psychological well-being. *Landscape Research*, Vol. 4, Issue 1, ss. 17-23.

Ulrich, R.(1984). View through a window may influence recovery from surgery. *Science*, Vol. 224. ss. 420-421.

Ulrich, R. (1999). Effects of Gardens on Health Outcomes: Theory and Research. I: Cooper Marcus, C. & Barnes, M. (red.), *Healing Gardens Therapeutic benefits and design Recommendations*. New York: Wiley, ss. 27-86.

Vidén, S. (1999). Rekordårens bostadsbyggande. I: Hall, T. (red.), *Rekordåren - en epok i svenskt bostadsbyggande*. Karlskrona: Boverket, ss. 31-58.

Intervjufrågor

Bilaga 1.

Frågor om den gröna miljön

Vilka grönytor kommer att tas i anspråk för bebyggelse?

Var finns parkerna i de nya planerna?

Vad betyder god tillgång till gröna miljöer?

Vilka redskap finns för att värdera kvalitet i ett grönområde?

Hur ser parkidealen ut nu?

Vilka är de primära funktionerna?

Finns det särskilda ytor som är värdefulla?

Hur planerar man för drift och underhåll med tanke på att vi blir flera stockholmare?

Skulle det vara bra om det fanns ett övergripande ansvar för parkplaneringen?

Frågor om betydelsen av parker och grönområden?

Hur ser du på betydelsen av parker och grönområden?

Vilken syn på parker i stadsmiljön har du?

Vad betyder forskning i planeringen?

Hur ser man på förhållandet människa och park i förhållande till gröna planeringen?

Vilkas behov är det som man främst fokuserar på?

Hur beaktas barns behov?

Har du möjlighet att påverka utifrån din profession?